

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

HELENA KREML

Mentorica: prof.dr. Nevenka Černigoj-Sadar

PROSTI ČAS MLADIH

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2003

KAZALO

1. UVOD	4
2. TEORETSKA IZHODIŠČA.....	5
2.1 POMEN PROSTEGA ČASA MLADIH	5
2.2 TERMINOLOŠKA IN ZGODOVINSKA OPREDELITEV PROSTEGA ČASA.....	6
2.3 TEORETSKA IZHODIŠČA POJMA PROSTI ČAS – POJMOVANJE PROSTEGA ČASA IN POLOŽAJ MLADIH.....	7
2.4 MLADINA IN KULTURNI KAPITAL	9
2.5 OPREDELITEV POJMA MLADOSTI.....	11
2.5.1 ADOLESCENCA	12
2.5.2 POSTADOLESCENCA.....	15
2.5.3 SPREMEMBE V STRUKTURI MLADOSTI.....	16
3. AKTIVNOSTI V PROSTEM ČASU.....	19
4. SOCIALNE NEENAKOSTI IN PROSTI ČAS	21
5. DEJAVNIKI V URESNIČEVANJU PROSTEGA ČASA	22
5.1 DRUŽINA	23
5.2 VRSTNIŠKA SKUPINA.....	24
5.3 ŠOLA.....	25
5.4 MNOŽIČNI MEDIJI	26
6. METODOLOŠKI PRISTOP	28
6.1 CILJ RAZISKAVE	28
6.2 VZOREC.....	28
6.3 OPIS STATISTIČNE METODE	29
7. HIPOTEZE.....	38
8. REZULTATI IN INTERPRETACIJA PODATKOV.....	39
8.1 RAZLIKE MED MLADIMI GLEDE NA DOSEŽENO STOPNJO IZOBRAZBE	39
8.2 SPOLNE RAZLIKE MED MLADIMI PRI PREŽIVLJANJU PROSTEGA ČASA	45
8.3 RAZLIKE MED MLADIMI PRI PREŽIVLJANJU PROSTEGA ČASA GLEDE NA MATERIALNI STATUS IZVORNE DRUŽINE	54
8.4 VEČJI DEL MLADOSTNIŠKEGA PROSTEGA ČASA JE V VLOGI IZOBRAŽEVANJA	59

9. MLADINA IN OBRAT V INDIVIDUALIZEM	60
10. PRIMERJAVA SREDNJEŠOLCEV IZ LETA 1993 IN SREDNJEŠOLCEV IZ LETA 2000 V PROSTOČASNIH AKTIVNOSTIH IN VREDNOTNIH ORIENTACIJAH	64
11. SKLEP.....	68
LITERATURA:	71

1. UVOD

Osrednja tema diplomskega dela je prosti čas mladih, predvsem analiza najpogostejših se pojavljajočih oblik preživljanja prostega časa ob prelomu stoletja. S pojmom mladi označujem mlade, stare od 16. do 29. leta, torej mlade v obdobju adolescence, ki zajema starost od 16. do 19. leta, mlade v obdobju postadolescencence, ki zajema prvo polovico dvajsetih let in mlade v obdobju t.i. mlajše odraslosti, ki zajema drugo polovico dvajsetih let.

Prosti čas postaja v moderni družbi vse bolj pomembna kategorija, saj se čas, ki je namenjen prostemu času vedno bolj povečuje, delovni čas pa skrajšuje. Posamezniki ga ne uporabljajo le za sprostitev in za zapolnitev časa, ki jim ostane po opravljenih šolskih in delovnih obveznostih, ampak tudi za lastno regeneracijo, za kompenzacijo identitetnih izgub, ki nastajajo v drugih sferah življenja. Je zelo pomemben in nujno potreben, da človek lahko vzdrži napetosti in konflikte v drugih sferah v življenju.

Ugotavljala sem prevladujoče načine preživljanja prostega časa pri mladih glede na njihovo stopnjo izobrazbe, spol in materialni status družine, v kateri posameznik živi, in kje je vzrok, da lahko govorimo o vprašljivosti prostega časa kot zares "prostega".

Zanimala me je tudi vrednotna orientacija mladih. Mladost je obdobje, v katerem si posameznik oblikuje svoj socialno-psihološki profil, ki bo razmeroma stabilen vse življenje. Tu me zanima kakšne so splošne ideje, principi mišljenja in delovanja, ki vodijo mlade ob prelomu stoletja.

V prvem delu naloge sem želela raziskati pomen prostega časa za mlade, njegova teoretska izhodišča in zgodovinski nastanek adolescence, postadolescencence ter mladosti. V drugem delu sem primerjala rezultate prostočasnih aktivnosti in vrednotnih orientacij mladih starih od 16. do 29. leta glede na izobrazbeni status (torej med temi, ki so končali 2, 2 in pol ter 3-letno poklicno šolo ali manj in med temi, ki imajo končano 4-letno srednjo šolo ali več), spol in materialni status njihove družine. Večji poudarek sem dala tudi ukvarjanju z informacijsko tehnologijo, ki vedno bolj zavzema vodilno mesto v prostočasnih aktivnostih mladih. Te primerjave se opirajo na podatke iz raziskave Mladina 2000.

V zadnjem delu pa sem primerjala prostočasne aktivnosti in vrednotne orientacije v časovnem obdobju sedmih let. Primerjala sem rezultate srednješolcev iz raziskave Mladina 1993 in Mladina 2000.

Rezultate sem dobila z analizo podatkov s SPSS-om z uporabo bivariatne analize – crosstabs, ki je namenjena preučevanju povezanosti med dvema spremenljivkama.

2. TEORETSKA IZHODIŠČA

2.1 POMEN PROSTEGA ČASA MLADIH

Dvajseto stoletje je poleg vsega drugega tudi stoletje, v katerem je pomembno vlogo v družbenem razvoju odigrala mladina. V nobenem drugem času ni imela mlada generacija tako zanimive vloge, ni ustvarila toliko splošno pomembnih kulturnih in civilizacijskih sprememb, ni pridobila toliko samozavesti in kazala tolikšne pripravljenosti in volje do družbenih sprememb, kot ravno v dvajsetem stoletju (Ule 2000: 17). Tudi nova porajajoča struktura in dinamika družbe, ki predstavlja iskanje neke nove gotovosti v družbi, kjer se zdi, da postaja negotovost, ki jo povzročajo naraščajoča tveganja, glavna determinanta življenja mladih, vplivata na način preživljanja prostega časa mladih, ki je v vedno večjem šolskem, torej obveznem in dodatnem izobraževanju.

Meje prostega časa so zelo relativne, v mnogih primerih zgolj subjektivno določljive. Vsaka socialna skupina namreč opredeljuje svoj prosti čas v nekem referenčnem okviru, v odnosu do zahtev drugih za njo pomembnih socialnih skupin. Rečemo lahko, da je minimum prostega časa zagotovljen vsem delovnim ljudem, medtem ko sta njegova vsebina in dostop do virov, ki so potrebni za osebno samorealizacijo, še vedno odvisna od socialnega in ekonomskega položaja (Černigoj-Sadar 1991: 29). Prosti čas zato ustvarja dodatne neenakosti in izključenosti. Večja možnost izbire, torej relativna neodvisnost od pripisanih socialnih vlog pa ni samo glavni element prostega časa, ampak odločilen element pri evalvaciji kakovosti življenja.

Prosti čas ni samo sproščujoča protiutež delu in nekoristno zapravljanje časa z brezdelnim veseljačenjem in podobno, ampak je veliko več. V prostem času mladi uresničujejo svoja nagnjenja, interese in sposobnosti, ki jih ne morejo uveljaviti pri pouku in delu. Velikokrat daje prosti čas posamezniku celo večje možnosti osebnega razvoja in osebostnega uveljavljanja kot šolsko delo, zato prostočasne aktivnosti štejemo za pomemben dejavnik kakovosti življenja. V primerjavi s šolskim delom lahko prostočasne aktivnosti delujejo tudi sproščujoče, regeneracijsko in kompenzacijsko in so zato koristne tudi za učinkovitost pri delu.

»V prostem času lahko govorimo o kalkulativnem hedonizmu: v prostem času počneš aktivnosti, ki ti koristijo v drugih sferah; če npr. skrbiš za privlačno telo, s katerim si "dviguješ ceno" na ženitvenem trgu. Pogosto se govori tudi o aktivni, konstruktivni ali celo inteligentni uporabi prostega časa (npr. šport, branje...) in pasivni uporabi (neselektivno

gledanje televizije, igranje računalniških igranic...). Vsekakor pa ne smemo zanemariti, da prispevajo k izbiri o izrabi prostega časa (npr. obisk kina, šport, vadba v fitness centru ali zgolj lenarjenje) ekonomski in kulturni faktorji oz. kapital.« (Ule 2002: 69)

2.2 TERMINOLOŠKA IN ZGODOVINSKA OPREDELITEV PROSTEGA ČASA

Težko bi našli toliko različnih mnenj glede opredelitve nekega fenomena, kot se to dogaja pri prostem času. »Splošno veljavne teorije niti ne moremo pričakovati, če upoštevamo mnenje Kaplana, da 'teorija prostega časa ni dosti manj kot teorija o človeku in teorija pojavljajoče se kulture.« (Černigoj 1991: 15)

Prvi problem se že pojavi pri **terminološki** opredelitvi pojma prosti čas. V angleškem, francoskem in nemškem jeziku se uporabljata dva izraza za prosti čas. To so free time – leisure, le temps libre – le loisir in Freizeit – Muße, medtem ko je v slovenščini uveljavljen le en izraz. Tako se lahko že znajdemo v težavi, ko želimo razmejiti prosti čas v širšem pomenu besede od prostega časa v ožjem pomenu besede.

Za lažje razumevanje pojma prosti čas je tudi pomembno, da ga **zgodovinsko** opredelimo. To opredelitev sem povzela po Černigoj Sadarjevi, ki jo je predstavila v knjigi Moški in ženske v prostem času (1991: 13-15):

»Vsako obdobje družbenega in tehnološkega razvoja ima svoje značilnosti v pojmovanju časa, ki naj bi bil namenjen tistim aktivnostim, ki niso neposredno povezane s preživetjem. Dokler je človek živel v sožitju z naravo, ji je bil podrejen in je svoje ravnanje usklajeval z njenim ritmom, posebnega problema prostega časa ni bilo. V primitivnih družbah so bile vse aktivnosti povezane z eksistenčno odvisnostjo človeka od narave. Organizacijo življenja so določali dnevni, mesečni in sezonski ritmi naravnega univerzuma. Predstava časa je temeljila na ponavljanju aktivnosti, prevladovalo je ciklično pojmovanje časa. Pri starih Grkih najdemo kvalitativno opredelitev prostega časa kot stanja bivanja, kot akta estetskega, psihološkega, religioznega in filozofskega razmišljanja. Vsebina kvalitativno opredeljenega prostega časa je bila in je vezana na razredno pripadnost. Proces industrializacije je povzročil diferenciacijo družbenih institucij in njihovih funkcij na vseh področjih življenja. Začrtale so se meje med posameznimi področji življenja kot so plačano delo, družina in prosti čas. Pridemo do linearno pojmovanega časa, ker odraža odvisnost človeka od ritma delovnega stroja. Linearno pojmovan čas postane eden izmed pomembnih organizacijskih principov, ki

ločuje privatno in javno področje življenja. Z industrijsko revolucijo postane prosti čas fenomen množične razsežnosti, čeprav je bil pri delavstvu omejen zgolj na minimalno regeneracijo«.

V visoko razviti družbi prihaja do spremenjenega vrednotenja prostega časa in s tem povezane kakovosti življenja. Vzroki, ki govorijo o vedno večjem, naraščajočem pomenu prostega časa so: hiter tehnični in tehnološki razvoj, urbanizacija prostora in življenja, spremembe v strukturi populacije, dvig življenjskega standarda, razvoj množične komunikacije, demokratizacija političnih odnosov, prestrukturiranje vlog v družini, podaljševanje obdobja mladosti in s tem izobraževanja. »Posamezna področja življenja spreminjajo svoje pomene in bolj kot posamezna področja življenja so danes v ospredju aktivnosti, ki jih posamezniki izvajajo in se z njimi identificirajo.« (Černigoj – Sadar 1991: 13-15)

2.3 TEORETSKA IZHODIŠČA POJMA PROSTI ČAS – POJMOVANJE PROSTEGA ČASA IN POLOŽAJ MLADIH

Najbolj splošno lahko prosti čas opredelimo kot hkratnost specifičnih aktivnosti, izkušenj in časa, ki ga predstavlja tako imenovani zunaj delovni čas. Osnovni element prostega časa je v primerjavi z drugimi področji življenja večja možnost osebne izbire in samoekspresije.

Poglejmo nekaj teoretskih razlag prostega časa, ki v ospredje postavljajo element osebne izbire, svobode in samoekspresije.

Dumazedier (Černigoj-Sadar 1991: 14) je prosti čas opredelili takole: »Prosti čas se sestoji iz številnih aktivnosti, prek katerih posameznik lahko izrazi svojo lastno svobodno voljo – po počitku, zabavi, izpolnjevanju svojega znanja, izboljšanju svojih sposobnosti ali po povečanju svojega prostovoljnega sodelovanja v družbenem življenju – potem, ko je opravil svoje poklicne, družinske in socialne obveznosti.«

Po francoskem sociologu Dumazedieru (Novak 1992: 54) ima prosti čas tri pomembne funkcije. Lahko učinkuje v funkciji *počitka*, kadar deluje kot sredstvo za odpravljanje utrujenosti. Njegova druga funkcija je funkcija *zabave*. V prostem času doživlja posameznik, s tem ko se zabava, ugodje, ki ima tudi pozitivne fiziološke učinke na organizem. Pomen prostega časa pa je tudi v njegovi funkciji *razvoja*. S tem, ko posameznik aktivno zadovoljuje

svoje potrebe in interese ter ob tem sprošča svoje notranje potenciale, se tudi osebnostno razvija.

S katerimi od teh aktivnosti se bodo mladi ukvarjali v prostem času pa ni odvisno samo od njihovih interesov, potreb ali trenutnega razpoloženja za posamezne aktivnosti, temveč tudi od možnosti in ponudbe okolja, v katerem živijo in delujejo.

Rus (1992: 85) je prikazal vedenjski in doživljajski profil prostega časa kot funkcijo naslednjih faktorjev:

- finančni položaj (mlad človek kot ne-vzdrževana oseba, količina denarja);
- infrastrukturne možnosti (kultura, šport, sprostitev);
- število šolskih oz. izvenšolskih obveznosti;
- osebni profil (vrednote, stališča, motivacija, sposobnosti, percepcija zadovoljenosti potreb, psihosomatski status).

Način preživljanja prostega časa je multipla funkcija finančnih in infrastrukturnih možnosti, števila in količine obvez, v katerih so povite naše dolžnosti in osebnostnih faktorjev.

Eden izmed vodilnih raziskovalcev prostega časa, Kaplan (Černigoj-Sadar 1992: 7) je opredelil prosti čas z elementi: »Prosti čas je antiteza delu kot ekonomski funkciji, povezanost z vrednotami kulture, prijetno pričakovanje ali spominjanje, minimum neprostovoljnih obveznosti, psihološka percepcija svobode, celosten spekter doživljanja in igra.« Prosti čas je torej tisti del življenjskega prostora posameznika, v katerem je njegovo vedenje in doživljanje manj pod vplivom anticipiranih pričakovanj drugih, pritiskov in stereotipov, socialnih in ekonomskih vlog ter predvsem rezultat osebnega izbora.

Neulinger (Černigoj-Sadar 1991: 19) je v motivacijski razlagi aktivnosti predlagal tri dimenzije. Osnovna in bistvena dimenzija je "zaznana svoboda" – občutek, da je aktivnost izbrana zato, ker je akter tako hotel. To je bistveni pogoj prostega časa. Druga dimenzija je motivacija za aktivnost, ki je lahko ekstrinzična ali intrinzična. Tretja dimenzija pa je cilj aktivnosti, ki je lahko končni ali instrumentalen. Prosti čas je torej aktivnost, za katero je značilna notranja motivacija in je sama sebi namen. Vzajemni učinek svobode in intrinzične zavzetosti označujeta prosti čas kot stanje, ki zadovoljuje osebnost.

Kelly (Černigoj-Sadar 1991: 23) ima teoretsko najbolj kompleksen pristop k prostemu času in pomenu aktivnosti zunajdelovnega časa. »Prosti čas obravnava iz naslednjih vidikov: kot neposredno izkušnjo, odločitev, kot prostor za osebni razvoj, ustvarjanje socialne identitete, ustvarjalnost in igranje vlog.« Kelly zaključuje, da prosti čas obstaja v dialektiki eksistencialnega in socialnega. Svobodo opredeli kot situacijsko možnost smiselne akcije, ki

lahko ima različne pomene. Lahko je stanje (občutek svobode, ko ne zaznamo omejitev) ali pogoj življenja (odsotnost strukturalnih, socialnoekonomskih omejitev). Pri opredeljevanju pomena aktivnosti je poudaril predvsem socialne interakcije. Razlikoval je med pozitivno osebno interakcijsko izkušnjo in zadovoljevanjem pričakovanj drugih, ki so povezana z določeno socialno vlogo. Pri opredeljevanju pomena prostega časa loči med intrinzičnim in socialnim prostim časom. V prvem prevladuje usmeritev k sebi (aktivnost je vezana na izvajalca samega), v drugem pa usmeritev k drugim (izvajanje aktivnosti za druge ali z drugimi). Pri Kellyevi opredelitvi lahko vidimo, da aktivnosti v prostem času niso le rezultat osebnega izbora, ampak so lahko tudi posledica zahtev ali pričakovanj drugih.

Študija, ki jo je izvajal Leo B. Hendry (1993: 23), se je osredotočila na prosti čas in življenjski stil. Prosti čas je definiral na dva načina:

- kot družbeni kontekst, v katerem imajo mladi možnost razviti svojo identiteto,
- kot družbeni prostor, v katerem se mladi soočajo z razvojnimi nalogami adolescence, ki jih morajo začeti reševati neodvisno od svojih staršev.

Življenjski stil pa je seveda starostno, spolno in družbeno - razredno določen. Jasno je, da veliko različnih faktorjev vpliva na prostočasne aktivnosti mladih v času adolescence. (Hendry in dr. 1993: 23).

Prostočasne aktivnosti mladih so odvisne od njihovega osebnega mišljenja in od družbene ekspresije. Interesi mladih so odvisni tudi od družine, izobraževalnega sistema, vrstnikov, medijev, prostočasne ponudbe, promocije in družbenih sprememb. Tako lahko rečemo, da je prosti čas adolescentov interakcija dejavnikov posameznikovega in družbenega okolja.

2.4 MLADINA IN KULTURNI KAPITAL

V postmodernej družbi postaja vse bolj pomemben kulturni kapital, katerega nosilci so v glavnem mladi. Sposobnost mladih za hitro sprejemanje različnih inovacij, znanj in kulturnih dosežkov je zlasti pomembna v sodobnih (postindustrijskih) razvitih družbah. Te družbe se hitro spreminjajo pod vplivom sodobne, predvsem informacijske tehnologije in novega znanja. Zato Bourdieu meni, da je v teh družbah postalo odločilno predvsem pridobivanje in prenašanje kulturnega kapitala, to je novega znanja, informacij, spretnosti in kulturnih dosežkov (Ule 1995: 29).

Bourdieu govori o razlikah med izvori kapitala. Kapital je opredelil kot vse tiste dobrine ali lastnosti posameznih akterjev, skupin ali razredov, ki so družbeno redke in

zaželene in si jih zato družbeni akterji poskušajo prisvojiti (Škerlep 1998:33). Razlikuje med ekonomskim, socialnim in kulturnim kapitalom. Prvi zajema tradicionalni kapital v obliki proizvodjalnih sredstev, finančnih virov in institucij, ki obvladujejo gospodarstvo. Kulturni kapital pomeni možnost poseganja v zbrano kulturno bogastvo družbe in izobrazbeni potencial ljudi. Socialni kapital pa označuje možnosti mobiliziranja drugih socialnih struktur in skupin za cilje in namere posameznikov ali posameznih skupin (Ule 1999: 259).

Sodobne razvite družbe naj bi karakterizirali čedalje večja družbena teža in moč kulturnega kapitala ter relativno upadanje družbene teže in moči ekonomskega kapitala. To sta povzročila hiter razvoj znanosti in tehnologije ter potreba po vedno boljši izobrazbi vedno večje množice ljudi. Zato je tudi pri mladih čutiti vedno večjo težnjo po pridobitvi čim višje kvalifikacije in izbiri prostega časa kot obveznega in dodatnega izobraževanja. Izobrazba se torej pojavlja kot strategija za obvladovanje tveganj in zagotavljanje materialne varnosti in postaja v družbi tveganja mladim vedno bolj pomembna. Postala je tudi eden ključnih dejavnikov pri povečevanju možnih izbir. Predstavlja strategijo, ki omogoča posameznikom in posameznicam kasnejše konkuriranje na trgu delovne sile, doseganje materialne varnosti in obvladovanje tveganj. S tem narašča pomembnost posameznikovih izobrazbenih odločitev.

Nemški sociolog J. Zinnecker je uporabil Bourdieuovo ugotovitev o relativno večji družbeni teži kulturnega kapitala za razlago povečane družbene vloge in družbenega vpliva mladine v sodobnih razvitih družbah (Ule 1999: 260). Ena izmed največjih značilnosti mladosti in mladine je rastoč pritisk, da si pridobijo čim več in čim višjo izobrazbo in visoko kulturno raven, v smislu novega znanja, informacij, spretnosti in kulturnih dosežkov. Poleg šolskih izobrazbenih spričeval ponuja družba tudi vzporeden sistem formalnih in neformalnih priznanj v potrošnji in pri dosežkih v prostem času.

Zinnecker (Ule 1999: 266) je življenjski stil z močnim kulturnim kapitalom označil kot kulturalizem. Kulturalizem v otroštvu in mladosti pomeni, da se otroke že zgodaj vzgaja v spoštovanju do estetskih vrednot in umetniških dosežkov, da se v njih vzbuja domišljija, igra, estetski čut, da se vzgajajo različni talenti. Povečujejo se vzgojni in izobrazbeni napori staršev.

Vzgojne in izobraževalne ustanove izgubljajo monopol nad vzgojo in izobraževanjem otrok in mladine. Krepita pa se ponudba in trg neformalnih izobraževalnih ponudb in zunajšolskih aktivnosti (glasbene šole, slikarske šole, računalniško izobraževanje, obiskovanje različnih tečajev). Krepil se bo pritisk na starše, da začnejo otroke izobraževati že v predšolskem obdobju (Ule 1999: 266).

Tako bomo lahko tudi kasneje videli, da velik del prostega časa mladih zavzema izobraževanje in učenje ter priprava na šolo. To pa ravno zaradi tega, ker so mladi pod pritiskom pridobiti si čim boljše kvalifikacijo in s tem čim boljše izhodiščno točko za nadaljnje življenje.

Da bomo lažje razumeli prosti čas mladih adolescentov in postadolescentov, pa moramo opredeliti pojem mladosti.

2.5 OPREDELITEV POJMA MLADOSTI

Naravna osnova mladosti je zgolj psihofizičen proces odraščanja, zato so v plemenskih družbah največkrat izenačili mladost s koncem pubertete in vstopom v odraslost. Navidez majhna razlika med psihofizično odraslostjo in osebnostno-socialno odraslostjo je razlog za oblikovanje mladosti kot posebnega življenjskega obdobja med otroštvom in odraslostjo. Družba "konstruira" mladino kot specifično skupino in definira status mladih ljudi skozi eksplicitne (pravne) in implicitne (kulturne) norme. Mladina, identificirana kot starostna skupina, v glavnem vključuje populacijo med 15. in 25. letom (včasih 30.). Formalni prehod v odraslost, to je pridobitev polnih državljskih pravic, je pravno uvrščen znotraj teh meja. Socialni proces prehoda v odraslost ni oblikovan samo na podlagi pravnih norm, temveč tudi s socialnimi pogoji, izobraževanjem in usposabljanjem ter blaginjo.

Mladost, faza socializacije in prehoda k odraslosti, je vedno bolj individualizirana. Posamezniki določajo svojo odraslo pozicijo skozi proces "pogajanj" in ne sledijo le poti, ki jo definira socialni izvor. To pomeni, da na posameznikov uspešen prehod iz faze mladosti k fazi odraslosti vplivajo tako kulturne dobrine, podpora s strani družine, kot tudi možnosti in ovire povezane s spolom in okoljem.

Mladost ob koncu 19. stoletja postane razmeroma samostojno obdobje, ki je skozi zgodovino imelo različne vplive in se je spreminjalo. Zadnji korak v zgodovinski in družbeni konstituciji mladine pa je storila moderna potrošniška družba z množično potrošnjo in mladinskim trgom, ki je ekonomska podlaga prav tako na novo nastale mladinske množične kulture.

Mladina se socialno konstituira v posebnem zgodovinskem procesu razvoja moderne družbe. Prvi pogoj konstituiranja in modernizacije mladine je prehod iz čisto industrijskih družb v družbe storitev in konzuma. Le v njih se lahko razvijajo in ohranijo specifična

mladinska potrošnja, izkoriščanje prostega časa in zabave, ki so rodna tla za nastanek specifičnih mladinskih vsakdanjih svetov in mladinskih kultur (Ule 1999: 252).

Mladost kot prehodno obdobje k odraslosti se v modernih družbah najprej pojavi kot institucija uvajanja v odraslo družbo. To obliko mladosti imenujemo tradicionalna mladost ali prehodni psihosocialni moratorij. Pod vplivom nadaljnje modernizacije družbe, zlasti diverzifikacije različnih sistemov in posebno diverzifikacije šolskih, izobraževalnih in na splošno socializacijskih poti, se od šestdesetih let naprej razvija nov tip mladosti, ki ima poudarek na izobraževanju in samooblikovanju mladega človeka. Pojav in krepitev mladosti kot izobraževalnega, namesto prehodnega moratorija, je ključna družbena sprememba mladosti, ključna sprememba v družbeni konstrukciji mladine kot družbene skupine v sedemdesetih in osemdesetih letih (Ule 1999, 253). Potrebno je torej ločiti vsaj dva tipa mladine, ki sta pogojena s socialnim okoljem, iz katerega izhajata:

- tradicionalnega (trdno postavljeno merilo za prehod v odraslost);
- modernega (zabrisana meja med mladostjo in odraslostjo).

Tradicionalno pojmovanje mladosti in potek odraščanja so načele spremembe v strukturi in izkoriščanju prostega časa, ki je poglavitna domena mladih (podaljševanje šolanja, vedno več trajnih spolnih zvez izven formalne družinske oblike, LAT (living apart together) faza oz. pozna odselitev od staršev, ekonomska neodvisnost mladih brez trajne zaposlitve).

S tradicionalnim in novim tipom mladine pa sta povezana dva tipa mladosti:

- SINHRONIZIRANA MLADOST (tradicionalna) - merila za prehod v svet odraslih so vsebinsko in časovno usklajena, prav tako vloge, dolžnosti in pravice mladih;
- NESINHRONIZIRANA MLADOST (moderna) – časovno in vsebinsko neusklajene vloge, dolžnosti, pravice in dejanja mladih za vstop v odraslost.

O tradicionalnem pojmovanju mladine in mladosti ne moremo več govoriti, kajti mladina in mladost nista neki stabilni entiteti, ki bi imeli točno zarisane meje in pravila, ampak sta zelo se spreminjajoči. Tako prehodi niso več uniformni, življenjske poti postajajo nelinearne, kar se kaže tudi pri pojmovanju in samem obravnavanju mladine in mladosti (Ule 1988: 16).

2.5.1 ADOLESCENCA

Adolescenca je psihološki pojem, pod katerim obravnavamo procese psihofizičnega dozorevanja posameznika v obdobju mladosti. Povezan je s procesi dozorevanja osebnosti.

Pojem mladosti pa je bolj sociološki, oziroma socialnopsihološki, pod katerim obravnavamo vraščanje posameznika v družbo in pojmovanje življenjskega obdobja med otroštvom in odraslostjo (Ule 1995:29).

Adolescenco kot razvojno fazo v življenjskem ciklu lahko kljub temu razlikujemo od otroštva in odraslosti, ker ima svoje lastne značilnosti, ki jo definirajo. Različne kulture imajo razne označevalce. Nekje so to iniciacije ali zrelostni izpit, ki družbi povedo nov status. Za obdobje adolescence je značilno intenzivnejše telesno dozorevanje (zlasti spolno), dozoreva mišljenje, razvije se zmožnost abstraktnega mišljenja. Mladostnik dozoreva tudi čustveno, socialno, gradi svoj svet vrednot in identiteto. Pomembno za obdobje adolescence je tudi prilagajanje svetu, saj vse te spremembe zahtevajo vzpostavitev odnosov na nekaterih novih temeljih.

Zgodovinsko gledano je bila adolescenca le kratek spoj med otroštvom in odraslostjo. V drugi polovici 19. stoletja je zahodna Evropa občutila posledice industrijske revolucije in šolanje je postalo obvezno za vse otroke. S podaljševanjem in vse večjo dostopnostjo šolanja se je vloga adolescentov spremenila. Kot rezultat zgodnejše zrelosti in zaradi zahtev delovnega trga po višji in bolj specializirani izobrazbi se je adolescenca podaljševala in prešla v postadolescenco (podrobneje je razložena v naslednjem poglavju), ki zajema prvo polovico dvajsetih let. Za tiste, ki so v procesu podaljšanega šolanja, pa tudi mnogo dlje.

Prvi, ki se je ukvarjal z raziskovanjem mladine in adolescence je bil Američan Stanley G. Hall. Hall (Durkin 1995: 515) navaja, da je za adolescenco značilno viharništvo, stresi in upori mladih nasproti različnim avtoritetam. Njegov tekst osvetljuje predstavo adolescence kot kategorijo, ki je biološko determinirana, oblikujejo in vodijo pa jo fiziološke zahteve, ki so pretežno seksualne. Socialni reformatorji so prevzemali nastajajoč koncept adolescence, da bi definirali "normalno" in "idealno" obnašanje mladih ljudi. Hall je povezal "normalno" adolescenco z nespontanimi, konformističnimi in zaupnimi mladimi ljudmi, ki skrivajo emocionalni nemir, seksualno zmedenost in dvom vase.

Hallove ideje so postale tudi del popularne kulture. Starši pričakujejo, da bodo adolescenti šli skozi obdobje stresov in pretresov. Raziskave kažejo, da kljub temu, da stereotipi povezujejo adolescenco z uporništvom in intenzivnimi osebnimi pretresi, ti ekstremni simptomi veljajo le za manjšino. Zgolj 5 do 15 odstotkov adolescentne populacije poroča o psihičnih motnjah (Durkin 1995: 515).

Hendry (1993: 1) pa pravi, da je »adolescenca čas čakanja, razvijanja, dokazovanja, izpolnjevanja obreda prehoda med otroštvom in odraslostjo. Je torej razširjena faza življenja današnje mladine«. Današnji mladini prinese adolescenca veliko življenjskih sprememb,

povezanih z ideologijo, socialnim statusom in organizacijskim kontekstom. Biološke spremembe vplivajo na to, kako se mladi ljudje obnašajo do sebe in kakšne so relacije do drugih. Zelo pomembne so tudi spremembe v socialnem statusu. Adolescenti se premaknejo iz odvisnosti in relativno kontrolirane dobe otroštva, vendar še niso obravnavani kot neodvisne odrasle osebe. »Spremembe v organizacijskem kontekstu so tipično povezane s prehodom iz osnovne v srednjo šolo, kar v večini izobraževalnih sistemov pomeni prehod iz malega, družinsko oblikovanega, k velikemu in bolj individualnemu. Z obzirom na to je mlada oseba podvržena eni najbolj generalnih posledic adolescence, imenovani sprememba v skupinski pripadnosti.« (Durkin 1995: 508)

Adolescenca je prehod, je obdobje, na katerega vpliva mnogo dejavnikov. Poznamo notranje dejavnike (psihološki in emocionalni pritiski) in zunanje dejavnike, ki izvirajo od staršev, učiteljev, vrstnikov in širše družbe. Govorimo lahko o medsebojni igri le – teh, ki na koncu ustvarijo uspešen prehod med otroštvom in odraslostjo.

Erikson (Hendry 1993: 6,7) meni, da je glavna naloga adolescence prav v oblikovanju identitete, medtem ko Laufer in Laufer (Hendry 1993: 6,7) menita, da je ravno razvoj spolne identitete tisti dejavnik adolescence, tista psihološka izkušnja, ki loči otroštvo od odraslosti.

Erikson (Durkin 1995: 516) je videl adolescenco kot kritično fazo za formiranje identitete, ker vsebuje konflikt med potrebami doseči občutek samointegracije (ego identitete) in potrebo zadovoljiti raznim, pogosto nasprotnojučim si zunanjim zahtevam okolice in določiti svoj prostor v njej (identitetna difuzija). Za Eriksona je adolescenca »obdobje psihološkega moratorija« (Durkin 1995: 516), v katerem se posameznik sprašuje "kdo sem" in "kam grem". Le skozi razrešitev teh dvomov bo posameznik opremljen za naslednjo stopnjo človeškega razvoja, ko bo dosegel psihološko intimnost odraslih odnosov.

Poznamo dve skupini razlag:

1. psiho-analitični pristop;
2. sociološki ali socialno-psihološki pristop.

Prvi poudarja psiho-socialne dejavnike, ki povzročijo, da se posamezniki začnejo oddaljevati od otroškega vedenja. Sociološki pristop pa vidi vzroke za adolescenco v družbenih tvorbah, poudarja vloge, konflikte, pritisk družbenega pričakovanja in vpliv različnih agensov socializacije, kot so npr. starši, vrstniki, učitelji in mediji.

Coleman (Hendry 1993: 8) v teoriji središča pravi, da adolescence sploh ne moremo obravnavati, če ne upoštevamo tako psiholoških kot družbenih dejavnikov. Poudarja, da v različnih starostnih obdobjih pridejo v ospredje različni vzorci odnosov. Coffield in dr. (Hendry 1993: 1) so podali integracijski model, kjer je odraščanje kot proces, na katerega

vplivajo dejavniki vsakega posameznika, institucionalni dejavniki, politični in ekonomski, regionalni in dejavniki skupine, vse skupaj pa je še določeno s časom, v katerem se dogaja.

Levin (Hendry 1993: 13) pravi, da imajo adolescenti neko marginalno pozicijo, iz katere vstopajo v "kognitivno nestrukturirano območje". Občutek sposobnosti in na koncu koncept sebstva ter prihodnja identiteta osebnosti so odvisni od tega, kako so razna pričakovanja sprejeta in posredovana v osebni življenjski stil v adolescenci.

Adolescenca je torej tako čas sprememb kot čas ustalitve. Na to kaže več razlogov:

1. Mnoge fizične spremembe, ki se pojavijo, vplivajo na občutek sebstva.
2. Intelektualni razvoj skozi adolescenco ustvari mnogo bolj kompleksen in sofisticiran koncept sebstva.
3. Razvoj koncepta sebstva je rezultat povečane emocionalne neodvisnosti in je tako pristop k bolj pomembnim odločitvam, ki se vežejo na poklic, vrednote, spolno vedenje, prijateljstvo, ...

Z odraščanjem se mladi počutijo mnogo bolj kompetentne in učinkovite. Občutek samozadostnosti ustvari višji občutek samospoštovanja. Tudi občutek večje kontrole in moči socialnega in psihološkega okolja ima pozitivne vplive na samospoštovanje (Hendry 1993: 13).

2.5.2 POSTADOLESCENCA

V poznih šestdesetih letih so se v prehodu iz klasične mladosti (adolescenco) v odraslost zgodile bistvene spremembe. Podaljševanje izobraževanja čez dvajseta leta je povzročilo, da vse več mladih po zaključku adolescenco ne vstopa v odraslost. Med adolescenco in odraslost se je umestilo še eno formativno obdobje, in sicer tako imenovana postadolescenco (Ule 1995: 18).

Postadolescenco je po Kenistonu posebna oblika mladosti, ki nastopi po zaključku tradicionalne mladosti in zajema prvo polovico dvajsetih let. Pomeni obdobje nove intenzivne osebnostne in identitetne krize, ki sledi prvotni krizi v adolescenci. Za postadolescenco je namreč značilna bolj zavestna in kritična refleksija lastnih socialnih vlog in družbe kot celote (Ule, 1995: 18).

Za postadolescentno populacijo je značilno, da ne doživljajo tega časa kot vmesnega, nejasnega, nedoločenega. Ravno postadolescenti in postadolescentke so iz te mladosti naredili življenjsko fazo z njej lastnim življenjskim stilom in prakso, ki konkurira odraslim

življenjskim stilom (Ule 1995: 20). Vzporedno z razvojem medosebnih odnosov poteka spreminjanje odnosov do odraslih oz. starejših. Predvsem se spreminja odnos mladih do njihovih staršev. Mladi se zavedo dosega družinskih tradicij, družinske usode, družinske kulture in družinske smeri razvoja. Postavi se jim vprašanje ali naj nadaljujejo s to tradicijo, usodo, kulturo ali naj ustvarijo svoj lasten način življenja, vsakdanjo kulturo in smer razvoja. Tudi moralni in kognitivni razvoj posameznikov in posameznic doživi v tej podaljšani mladosti oz. postadolescenci svojski preobrat od bolj konvencionalnih k bolj osebnim in zato bolj načelnim oblikam razmišljanja in sklepanja. Postadolescenca ne pomeni zaključka identitetnega razvoja. Mladost je uvod v naslednje spremembe, ki nastopijo pozneje v življenju posameznika oz. posameznice. Pomembno je poudariti, da so študentje in študentke v več pogledih osrednja postadolescentska skupina. Pravzaprav se je koncept postadolescence razvil prav z naraščanjem študentske populacije (Ule 1995: 23-26).

Študentje in študentke so najbolj izobražen del mladih. Za njih je značilna specifična socializacija oz. poseben potek mladosti, ki ni več odraščanje, temveč načrtno in intenzivno akumuliranje in prisvajanje kulturnega kapitala, ter temu ustrezen osebni in socialni razvoj posameznika in posameznice (Ule 1995: 27). Dejstvo je tudi, da je študentska populacija najbolj izoblikovan del mladinske populacije. Neodvisnost od eksistenčnih pritiskov, ki jih povzroča vpetost v delovno sfero in skrb za družino, omogoča študentom relativno neobremenjen pogled na družbeno dogajanje, zato si lahko dovolijo večjo kritičnost do družbe kot pripadnice in pripadniki drugih generacij (Ule 1995: 29).

2.5.3 SPREMEMBE V STRUKTURI MLADOSTI

V dvajsetem stoletju je mladina vplivala na pomembne kulturne in civilizacijske spremembe. Spreminjanje družbene reprodukcije generacij in generacijskih enot pomeni tudi spreminjanje mladosti in mladine (Ule 2000: 17).

Od obdobja, ko so mladost razumeli kot začetek odrasle kariere, je mladost dobila pomen odloga sprejemanja vlog in nalog odrasle dobe. Konec 19. in začetek 20. stoletja je obdobje velikih gospodarskih in družbenih sprememb. Med temi je tudi podaljševanje časa, ki so ga mladi prebili v šoli. Ostali oziroma prosti čas je omogočal graditev individualnega sveta mladih. Spremembe v strukturi izkušenj, ki jih Baethge (Baethge 1989, 32-33) imenuje pomik od produkcijske socializacije k potrošniški socializaciji, spreminjajo strukturo socialnih izkušenj in odnos do okolja in prihodnosti. Socializacija mladine v industrijskih družbah

poteka skozi abstraktni učni in ne več delovni proces. Odnosi postajajo abstraktnejši in perspektiva prihodnosti širša, toda hkrati bolj odprta in manj povezana.

Mladi danes odraščajo v socialno odprtem svetu, kjer je malo stvari gotovih, kjer je možnih veliko izbir in kjer ni jasno, katere opcije so možne in za koga. Zdi se, da se da napake, storjene v fazi mladosti, popraviti, družino se lahko rekonstruira, z izobraževalnimi tečaji lahko pridobiš nove kvalifikacije (Ule in Kuhar 2002: 49).

Ločitev ekonomske funkcije, funkcij socialne kontrole, izobraževanja in prenosa ideologij, zabave in informiranja po različnih institucijah, ima korenine v spremembi družine. Funkcije družine so se v zadnjem stoletju vse bolj prenašale na posamezne, po funkcijah specializirane institucije. Razvijejo se posebne institucije in organizacije za posamezne starostne skupine. Za mladino se ustanavljajo šole, dijaški domovi, univerze, mladinski centri,... Te institucije izobraževanja in socializacije prevzemajo tudi podporne naloge v procesih individuacije in integracije (Hurrelmann 1989: 20). Avtonomijo, ki je značilna za odrasle, mladi dosežejo neenakomerno po različnih področjih. Politična, moralna, kulturna, intimna in potrošniška polja mladi osvojijo prej, zaposlitev pa je odložena na kasnejša obdobja. »To zaporedje se razlikuje od zaporedja doseganja avtonomije na posameznih področjih nekaj generacij nazaj.« (Hurrelmann 1989: 20)

Odnosi med adolescenti in starši se v adolescenci ponavadi spremenijo. Spremembe v puberteti in občutek odraslosti spremenijo pričakovanja adolescentov in staršev. Prvi pričakujejo, da jih bodo starši obravnavali bolj kot odrasle, da jim bodo pustili več avtonomije.

Verjetno je količina časa, ki ga dnevno prebijejo adolescenti z družino, najočitnejša sprememba. Spreminja se tudi emocionalno doživljanje. V zgodnejši adolescenci potrebujejo več samote, veliko časa prebijejo v svojih sobah. V srednji in pozni adolescenci si iščejo različne zunajšolske aktivnosti, hodijo ven s prijatelji, imajo dostop do avtomobila, različne zaposlitve in dlje časa lahko ostanejo zunaj. Vse to vpliva na to, da preživijo manj časa v družini. Tudi negativizem, ki se je pojavil posebno v konverzaciji, se proti koncu srednje šole zmanjšuje. Komunikacija med starši in adolescenti postaja bolj vzajemna, bolj direktna in osebna. Adolescenti se zavejo, da se njihovi odnosi s starši razlikujejo od tistih, ki jih imajo s prijatelji. Ker želijo vzpostaviti enotno identiteto skozi vse socialne situacije, se trudijo vzpostaviti bolj enakovredne odnose s starši. Eden od vzrokov za konflikte je tudi različno gledanje na pravice in obveznosti ter na to, kdo jih odreja. Konflikti pa najpogosteje nastanejo zaradi izbire prijateljev, konvencionalnih in osebnostnih vprašanj, ki zadevajo adolescenčev

dobrobit in možne nesreče. Avtonomija na vseh teh področjih se za adolescenta širi z njegovim odraščanjem.

Del sprememb v adolescenci je vsekakor spreminjanje odnosa do staršev, zaradi tega se adolescenti mnogokrat obračajo na svoje vrstnike in prijatelje. Ena velikih prednosti tega, da ima adolescent tesne prijatelje in interakcije z vrstniki v različnih situacijah, je razvoj zrelega ega in zrelega socialnega mišljenja (Nielsen 1996: 104,109). Prijatelji so pomembni v vseh starostih. V adolescenci, ki je polna sprememb, pa je prijateljstvo pomemben socializacijski dejavnik. Prijatelji nudijo čustveno oporo v skrbeh, zmagah, skrivnostih in načrtih. Adolescenti iščejo vrstnike, ki jim lahko nudijo emocionalno podporo in jih sprejemajo takšne, kakršni so, tudi kadar delajo napake ali so zunaj njihovih pričakovanj (Nielsen 1996: 147).

Skupina vrstnikov postane v adolescenci najpomembnejša referenčna točka za sprejemljivo vedenje. Solidarnost v njej je kazalo neodvisnosti od podpore odraslih. Skupine formirajo lastna pravila, katerim podrejanje zagotavlja sprejetost in katera ostro izključujejo tiste, ki iz katerega koli razloga niso člani (so outsiderji). Obstaja potencialna nevarnost za razvoj in socializacijo adolescentov, če so skupinska pravila nasilna ali če dovoljujejo nasilje ali delikventno obnašanje.

Pomembna sprememba mladosti je relativno visoka stopnja avtonomije na področjih prostega časa in potrošnje. Poleg obiskovanja šole, ki je prevladujoča značilnost mladosti, mladim ostajajo polja prostega časa, potrošnje, socialnih odnosov z vrstniki obeh spolov in področja političnega in ideološkega delovanja, ki jih lahko relativno sami kontrolirajo in upravljajo. (Hurrelmann 1989: 17-18)

Dve nasprotni težnji mladih - težnja po brezpogojni neodvisnosti od odraslih z odporom do kontrole in nadzora ter brezpogojni konformizem - sta lahko razloga za združevanje mladine v vrstniške skupine. Vrstniške skupine se od večinske družbe razlikujejo po posebnem mladinskem kontekstu – mladinski kulturi, ki ji je moderna družba z odkritjem potencialnega mladinskega trga in z vsiljevanjem množične mladinske potrošnje, ustvarila ekonomsko podlago (Ule 1996:19-20). Univerzalna mladinska potrošnja in kultura s skupnimi idoli, vrednotami, modnimi trendi in stili so prepoznavni znaki mladine kot družbene skupine povsod po svetu.

3. AKTIVNOSTI V PROSTEM ČASU

Za moderne družbe je značilno prehajanje od kulta dela h kultu potrošnje. Skozi potrošnjo zaradi potrošnje se vse bolj izraža individualnost. »Prosti čas ni več zgolj čas, ko se ne dela. Vse bolj je edini družbeni prostor, ki še omogoča kreativno delovanje« (Tomc 1989: 31). Poleg tega je »polje večje svobode izbire aktivnosti in odnosov in čas zmanjšanega nadzora nad posameznikom in posameznico« (Ule 2000: 63).

Problem se pojavi, kadar si človek prostočasnih aktivnosti ne izbira sam, temveč mu jih narekujejo drugi, oz. od njega neko dejavnost pričakujejo. Mladostnik, ki ima zelo ambiciozne starše, se mora v prostem času ukvarjati z dejavnostmi, ki ga obremenjujejo, čeprav drugi menijo, da tako preživlja prosti čas. Ukvarjanje s to dejavnostjo (npr. z določenim športom, učenjem tujega jezika) zanj ne pomeni sprostitev, svobodne izbire, pa tudi dela ne. Ali lahko to dejavnost štejemo kot obveznost do družine?

Meje med prostim časom in delom ter obveznostmi še danes niso jasno določene. Menim, da si prostočasne aktivnosti izbira vsak posameznik sam. Če je za nekoga ukvarjanje s športom obveznost, ki jo čuti do družine, ali delo (npr. za poklicnega športnika), je lahko za nekoga drugega zabava in sprostitev. Posamezniki si tudi izbirajo prijatelje, s katerimi bodo preživeli prosti čas glede na aktivnosti s katerimi se le – ti ukvarjajo. Tako se prijateljske skupine oblikujejo glede na izbiro prostočasnih aktivnosti.

Brezdelje je posebna zapletena oblika organiziranja prostega časa, ki je povezana z organizacijo samega dela. "V kapitalizmu je brezdelje nujno tudi za kapital, to je čas, ko se delovna sila telesno in kulturno oskrbi in na novo okrepi; čas, ko ljudje trošijo in se realizira presežna vrednost" (Tomc 1989: 31). Potrošniška družba vse bolj skrajšuje delovni čas in podaljšuje prosti čas. Delo je zgolj nujno zlo, v življenju nezaposlenih in nezaposljivih pa niti to ne več. Mladina deli svoj čas na šolski in prosti čas, čeprav šolski čas ni tako zelo podrejen delovnemu ritmu in je nekako vmesni čas med igro in delom. Vendar šolstvo s svojo zahtevnostjo, storilnostnimi in tekmovalnimi pritiski postaja obremenilna dejavnost. Zato je potrebna sprostitev, regeneracija, kompenzacija, vzdrževanje socialnih mrež, za kar lahko mladostniki uporabljajo prosti čas, ki ga znajo preživljati najbolj zanimivo (Tomc 1989: 31, Ule 2000: 63).

Sodobna industrija s produkcijo modnih stilov, trendov, elektronske in zabavne industrije, hote ali nehote zmanjšuje prostor avtonomije in vzdržuje nadzor nad prostim časom mladih. Prav nadzor nad prostim časom je največkrat izvor največjih konfliktov med odraslimi in mladimi. Poleg staršev izvajajo nadzor še vsi, ki skušajo s svojimi načrtovanji,

vzpodbudami, omejitvami in pedagoškimi intervencijami načrtovati in nadzirati delovni in prosti čas mladih. To so različne institucije, ki bedijo nad vzgojo in mladimi (Ule 2000: 63).

V splošnem bi lahko povzeli, da ima današnja mladina manj prostega časa. Med krivce za vse manj prostega časa se najpogosteje uvršča šola in razne druge izobraževalne aktivnosti (učenje tujih jezikov, glasba, balet, športni trening), v katere otroke usmerjajo starši. Šola je zaradi različnih razlogov za otroke in mladostnike sila obremenjujoča, saj jim pobere večino časa, ki bi si ga lahko priredili za svoje lastne potrebe in aktivnosti.

Na eni strani imamo mlade, ki imajo svoj prosti čas zapolnjen do zadnje minute, bodisi z aktivnostmi, ki jih sproščajo, zabavajo, bodisi (pol)obvezno dodatno izobraževanje, in mlade, ki vse preveč časa preživijo pred televizijo in se zadržujejo v okoljih in družbi, ki ne vpliva ugodno na njihov razvoj. »Nekreativni prosti čas, čas, ki ga mladi preživijo na pasiven način, je zato čas, ki vzbuja le malo zadovoljstva. Po eni strani je prosti čas nekaj najbolj zaželenega, vendar pa ga mladi velikokrat preživijo z dejavnostmi, ki nudijo najmanj zadovoljstva, najmanj prispevajo k samopodobi posameznikov in imajo majhen socialni pomen. Pasivni prosti čas sam po sebi ni problematičen, saj vsakdo občasno potrebuje čas za popolno sprostitev, za gledanje televizije, ležanje na kavču, branje lahkega čtiva. Problem nastane tedaj, ko takšno početje postane edina strategija za preživljanje prostega časa. Ko se vzorci pasivnega prostega časa spremenijo v navado, temeljito vplivajo na kvaliteto življenja.« (Ule 2000: 67,68)

Ker se mladi dolgočasijo, poskušajo čas napolniti z aktivnostmi, ki so lahko z vidika uveljavljenih moralnih in civilizacijskih standardov sporne, prevratniške in problematične. V brezdelju je lahko takšna mladina lahek plen vsemogočih idej in ideologij, ki se porajajo kot iskri domisljice med nejevoljnimi, zdolgočasenimi in upornimi, ki ne vedo kam z energijo, ki se čutijo pozabljene in potisnjene na stranski tir. So tudi lahek plen potrošniško zabavne industrije, ki proizvaja izdelke pod nivojem zahtevnosti, ki ga zmore večina mladih. To velja za literaturo, za proizvodnjo televizijskih nadaljevank, filmov, video in glasbenih kaset, tudi za oblačilno industrijo, ki zasipa tržišče z modnimi novostmi in pretvarja nove modne trende v množično – kulturne, morda subkulturne vrednote.

Torej tako kot je lahko prosti čas v funkciji razvoja, napredka in kvalitete življenja, je lahko za človeka tudi prava "nadloga", ker terja od njega nenehno fizično in psihično aktivnost. Dela ga odgovornega ali pa mu povzroča skrbi, ker ne ve, kaj bi z njim počel. To velja seveda za tiste, ki so odvisni, ki se odzivajo predvsem na zunanje dražljaje, sami v sebi pa so nerazgibani, nimajo posebnih interesov in želja, fizični in socialni svet se jim zdi nezanimiv in neprivačen. In če je človek, mladostnik in odrasel, odvisen od zunanjih

vzpodbud, navadno ne zna med njimi izbirati, sprejema predvsem tiste, ki mu nudijo čim večje in čim bolj neposredno ugodje.

4. SOCIALNE NEENAKOSTI IN PROSTI ČAS

Vsebina, sestava, pa tudi obseg prostega časa so odvisni od spola, starosti, izobrazbe, poklica, socialne pripadnosti, okolja, tradicije, imetja. Preživljanje prostega časa se spreminja glede na družbeno mobilnost, urbanizacijo, migracijo in s spreminjanjem življenjskega stila. Razlike v preživljanju prostega časa mladih nastopajo tudi glede na vrsto šol, ki jih obiskujejo.

Razlike med socialnimi skupinami so lahko opredeljene z ekonomskimi viri, politično močjo ali socialnim ugledom. Statusne skupine se razlikujejo po življenjskem stilu, kulturnih okusih in interesih. Nematerialni viri so lahko bolj blagi kazatelji socialne diferenciacije kot dohodek oziroma posedovanje materialnih dobrin (Černigoj-Sadar 1991: 86-87). Vse to vpliva na način vzpostavljanja medosebnih odnosov, med drugim tudi na preživljanje prostega časa. Upoštevanje socialno-ekonomskih faktorjev pa omogoča, da izvemo, od kod prihajajo omejitve ter katere izmed njih so nujne in katerim se lahko izognemo.

Nekateri marksistično usmerjeni avtorji opozarjajo, da je način življenja ljudi odvisen od njihovih materialnih pogojev, torej od njihovega deleža v družbenem bogastvu, ki je neposredno povezan z mestom v proizvodnem procesu, odnosom do produkcijskih sredstev in vlogo v družbeni organizaciji dela. Zgodovinsko gledano je bil prosti čas praviloma privilegij vladajoče manjšine. Danes pa je minimum prostega časa zagotovljen vsem delovnim ljudem. Kvaliteta prostega časa je še vedno odvisna od socialnega položaja kot tudi od finančnih virov (Černigoj-Sadar, 1991: 88).

Socialni položaj mladih je v večini primerov zaradi njihove ekonomske odvisnosti v največji meri določen s položajem izvorne družine. Socialni položaj mladih oz. njihovih izvornih družin pa vse bolj vpliva tudi na način preživljanja prostega časa.

Joganova meni, da obstajajo precejšnje razlike v kakovosti preživljanja prostega časa, ki jih pogojuje pripadnost družbenemu sloju. V raziskovanju življenjskega stila na Slovenskem je Klinar ugotovil, da možnost samostojnega odločanja za neko obliko prostega časa upada glede na nižanje izobrazbene in kvalifikacijske ravni. Tudi opravljanje različnih kulturnih in rekreacijskih aktivnosti upada glede na nižanje statusa. Vendar ne gre le za samostojno odločanje, temveč tudi za kakovost. Pri nižjih slojih je velik del prostega časa namenjen tistim aktivnostim, ki omogočajo preživetje (Jogan 1992, 27). Za prosti čas so

pogosto potrebni pripomočki, plačani treningi za pridobitev sposobnosti. Ljudje iz nižjih, deprivilegiranih slojev nimajo te možnosti, ki jih imajo ostali za same po sebi umevne in ponavadi niti ne razmišljajo o aktivnostih, ki so drugim običajna, ampak se ukvarjajo s problemi preživetja. Torej socialno-ekonomski statusi ljudi še vedno bistveno določajo življenjski potek posameznic in posameznikov. Njihov vpliv v postmoderne družbi že manj učinkuje, ker slabijo kolektivne tradicije, pritiski individualističnih vrednot pa naraščajo.

V empiričnem delu bom predstavila, kako materialni status družine vpliva na izbiro prostočasnih aktivnosti. Ti, ki imajo višji materialni status, si lahko privoščijo veliko več in veliko bolj raznovrstne aktivnosti kot ti, ki imajo nižji materialni status.

Ob socialnem statusu je izredno pomembna določilnica kakovosti in obsega prostega časa pripadnost spolu. Spolna usmeritev se začne že pri zgodnji vzgoji in se kaže tudi v razlikah glede preživljanja prostega časa mladih. So pa mladi nedvomno tista socialna skupina, pri kateri je najmanj vidna spolna diferenciacija. Vloga spola se v tem obdobju še ne veže na druge socialne vloge, kot so na primer mati, zakonski partner, tipičen poklic, ki spolno razlikovanje še okrepijo ter mladi so v obdobju mladosti še večinoma v procesu izobraževanja, ki naj ne bi spodbujal razlik med spoloma.

5. DEJAVNIKI V URESNIČEVANJU PROSTEGA ČASA

Med najpomembnejše dejavnike prostega časa, ki so odločilnega pomena za razvoj osebnosti mladega človeka, uvrščamo:

- družino, kot najožje življenjsko okolje;
- skupine vrstnikov;
- šolo oz. vzgojno-izobraževalni proces;
- medije.

Opozoriti pa velja, da je pomen (moč vplivanja) posameznega dejavnika v različnih življenjskih obdobjih različen. Primer: V dobi zgodnjega otroštva je gotovo najpomembnejša družina, kasneje je njen vpliv manjši. Različna pa ni le moč vplivanja, ampak tudi "smer delovanja" dejavnikov. To pomeni, da so sporočila, vrednote, prepričanja, ki jih hkrati posredujejo različni dejavniki, lahko povsem drugačna (npr. demokratični, ljubeči odnosi v družini, v nasprotju s prikazanim nasiljem, močjo, bogastvom kot vzorcem urejanja medsebojnih odnosov v množičnih medijih).

5.1 DRUŽINA

Po mnenju Nevenke Č. Sadar (1991: 25) lahko odnos med družino in prostim časom obravnavamo z dveh vidikov. Prosti čas lahko pojmuje kot vir, ki pripomore k stabilnosti in bogastvu družinskih odnosov, kot vir, ki je nujen za razvojne možnosti. V tem primeru prosti čas pomembno prispeva k družini. Lahko pa pojmuje družino kot vir za prosti čas. »Družina daje socialni kontekst za večino prostega časa. S tega vidika je prosti čas nujen prostor za svobodo, ekspresivnost in razvoj osebnosti« (Černigoj-Sadar 1991: 25). V socialnem sistemu postaja zveza med prostim časom in družino vse bolj pomembna, vse bolj so poudarjene tudi nematerialne funkcije družine, kot so socialna in emocionalna opora, zaupanje in intimnost.

Primarna naloga družine je skrb za razvoj mlade osebnosti. V družini se uveljavljajo osnovne oblike vedenja in dela. Družinska skupnost določa tudi vsebino in izbira oblike aktivnosti v prostem času. Ne glede na to, kaj starši odločijo v svojem privatnem življenju, se otroci ne odločijo, ali bodo prišli v določeno socialno okolje in zato izkusijo življenjski stil staršev kot svojo usodo. Toda odnos med starši in otroki ni le enosmeren. Tudi otroci vplivajo na starše tako, da spremenijo njihove predstave, način življenja in socialni položaj (Černigoj-Sadar 1992: 8).

Vzgojne prakse se razlikujejo tudi glede na spol otrok. Čeprav obstajajo razlike v socializaciji dečkov in deklic pri vseh socialnih skupinah, so te razlike večje v statusno nižjih skupinah. Višje statusne skupine so manj stereotipne pri obravnavanju spolnih razlik in bolj spodbujajo dosežke žensk. Tudi zaposlene matere in starši z netradicionalnimi stališči do spolnih vlog vzpodbujajo pri deklicah neodvisnost, avtonomijo in storilnostno orientacijo (Černigoj-Sadar 1992: 10).

Posledice različnih socializacijskih vzorcev so vidne tudi pri nas. Spolno razlikovanje se z višjo izobrazbo mladostnikov sicer omili, toda še vedno je v večini primerov zelo jasno. Vendar pa klub vsemu lahko govorimo o naraščajočem pomenu družin in družinskega okolja mladih ljudi v Sloveniji in njihovi usmerjenosti v zasebnost (Rener 2000: 107). Danes lahko trdimo, da je družina imaginarij intimnosti, je socialna maternica. Deluje kot prostor pobegov in zavetje pred zahtevami širnega sveta, ki v visoko kompetitivnih družbah zanesljivo niso majhne. Starši so torej dosegli, da mladostniki brez večjih odporov uresničujejo želje staršev po socialni promociji svojih otrok. Starši pa morajo ščititi in podpirati svoje potomce daleč nad obdobje psiho-socialne odraslosti. Danes so morda bolj starši odvisni od svojih otrok kot

obratno, kajti samopodoba mnogih staršev je bistveno vezana na življenjski uspeh njihovih otrok (Ule 2002: 34–35).

V empiričnih raziskavah mladine v Sloveniji so raziskovalci na področju družinskih razmerij med otroki in starši ugotavljali dvoje:

1. da večina mladih ljudi, ki še žive s starši, živi v relativno ugodnih življenjskih razmerah tako na instrumentalni ravni kot v pomenu čustvenih in intelektualnih podpor.
2. v večini družin med otroki in starši poteka intenzivno odnosno in pogajalsko delo, otroci in starši so si čustveno in kulturno bliže, kot so si bili historično kdajkoli (Rener 2002: 89).

5.2 VRSTNIŠKA SKUPINA

V primeru, ko prihaja do združevanja iste generacije, lahko pričnemo govoriti o nastanku vrstniške skupine. Tako se z vrstniško skupino srečamo že v otroštvu, ko otrok prične obiskovati vrtec, šolo, ... Mladi imajo zaradi svojega identitetnega iskanja poudarjeno potrebo po občutku življenjske skladnosti in smiselnosti, zato jih morebitno stanje demoralizacije močno prizadene. Tu imajo prav posebno vlogo vrstniške skupnosti, ki so tako solidarnostne skupnosti kot skupine za "delitev občutka življenjske (ne)skladnosti" (Ule 2000: 57). Mladi prijateljstvo še zmeraj močno cenijo in ga postavljajo v vrh najpomembnejših vrednot v življenju.

Mladinska vrstniška kultura mladim omogoča primerjavo in izmenjavo izkušenj, posploševanje kulturnih vzorcev, zlasti še vzorcev mladinske potrošnje in preživljanja prostega časa. Je tudi poseben socialni prostor, kjer se mladi ljudje združujejo in na poseben način oblikujejo, pri tem pa tudi sami ustvarjajo določene oblike kulture, preživljanja prostega časa in zabave.

To združevanje ima tako predznak formalnega, v okviru katerega pa se pričnejo formirati neformalne vrstniške skupine, ki jih običajno povezujejo podobni interesi in hotenja. Nastanek neformalnih vrstniških skupin je idealni temelj za nastanek mladinskih subkultur, kajti prvotna oblika vrstniške skupine se prične spreminjati ter pridobivati hierarhijo, pravila, norme. S tem pa vrstniška skupina ni več zgolj vrstniška skupina, temveč s svojim razvojem prične podirati meje med njo in obliko mladinskega gibanja (kulture). Prav to lahko pusti pečat celotni generaciji.

Mladinska kultura kot vrstniška kultura postavlja in utrjuje socialne in kulturne povezave med mladimi in jim pomaga v vsakdanjem obvladovanju skupnih problemov. Mladinska kultura je tako postala institucija socialne regulacije življenjskega poteka mladostnikov.

Pri mladih pa je vključevanje v vrstniško skupino še toliko bolj pomembno, saj v tej fazi pričnejo pridobivati določene norme in pravila obnašanja, ki vplivajo na njihov kasnejši razvoj. Roberts (Hendry 1993: 33) meni, da starši in učitelji vzpodbujajo svoje otroke, da le – ti prevzemajo in posnemajo njihove vrednote, medtem ko se kasneje začnejo družiti s svojimi vrstniki, pa začnejo prevzemati in posnemati vloge le-teh.

Elkin in Hendel (Hendry 1993: 34) menita, da je vrstniška kultura dopolnilo k starševski avtoriteti in pomemben korak k adolescenci. Vrstniška socializacija je pomemben dejavnik pri sprejemanju družinskih in šolskih nalog ter pri posredovanju vrednot odraslega sveta. Vrstniške skupine razširjajo posameznikovo družbeno obzorje, pomagajo k razvoju bolj kompleksnih osebnosti, neodvisnosti in odraslosti. V teh skupinah vlada "enakopravnost in demokratičnost", zato si mladi v njih izmenjujejo mnenja in stališča. Vendar bi bilo utopično govoriti, da so vrstniške skupine dejansko demokratične tvorbe, kajti v njih vlada tudi hierarhija in notranja delitev vlog, kjer se vsakemu posamezniku dodeli določen status.

Običajno v vrstniški skupini subjekti iščejo določeno samopotrditev, socialno varnost in zaslombo.

5.3 ŠOLA

Šola je najdominantnejša vzgojno–izobraževalna ustanova, ki je dolžna poleg rednega vzgojno–izobraževalnega procesa aktivno poskrbeti za prosti čas mladih. Mladostniku ob koncu tisočletja pomeni šola najpomembnejšo stvar v njenem ali njegovem vsakdanjiku, zato je zaključena izobrazba postala nujen, ne pa tudi zadosten pogoj za uspešno konkuriranje na trgu delovne sile in zagotavljanje materialne varnosti mladih.

Mladostnik drugje nadaljuje v šoli zastavljene cilje, se ustvarjalno in sproščeno izraža, samouresničuje. Šolskemu delu je bližje organiziran prosti čas. Posameznik se vključi v organizirano obliko dela po svoji volji in presoji, s tem pa prostovoljno prevzema tudi obveznosti, ki so opredeljene v statutih, pravilnikih in delovnih programih. To je le del prostega časa, ki dopolnjuje pouk in širi obzorje. Neorganiziranega prostega časa je v šoli bolj malo, toda tudi vanj vnašajo mladi pridobitve in izkušnje iz šole.

Čas in pomembnost šole vplivata na pomemben del mladostniškega sveta, to je na vrstniško skupino. Posledica časa in obremenitev šole je tudi ta, da mladostniki nimajo več časa in energije za klasično mladostniško početje. Ta primanjkljaj je nadomestila šola ali bolje rečeno vrstniško skupino je nadomestila razredna skupina.

Svojevrstna oblika zaposlitve mladostnikov v prostem času so razni tečajji in neformalno izobraževanje, ki sicer niso šolski, navadno pa dopolnjujejo vsebine, zastopane v šolskih kurikulumih. To spet kaže na pomen šole in izobraževanja, ki zapolnjuje vedno več mladostniškega časa.

5.4 MNOŽIČNI MEDIJI

Družina in šola sta odgovorni, da pripravita mladega človeka za življenje v svetu, ki nanj močno vpliva s sliko, z besedo in zvokom. Mediji vsak dan vdirajo v naše domove, prisotni so na cesti, v avtobusih, na vlakih, v službi, šoli, v naših glavah, pa če to hočemo ali ne. Vse več mladih posveča vse več časa gledanju televizije, branju časopisov in revij, poslušanju plošč in radia.

Mediji so nedvomno najpomembnejši element prostega časa mladostnikov in poleg družine in šole najmočnejši socializacijski dejavnik.

Mediji vplivajo na vsa področja družbe. Diktirajo naše življenjske stile in navade, določajo kako govoriti, kako misliti in delovati, s svojimi stereotipi in klišeji opredeljujejo naša stališča, vplivajo na oblikovanje vrednot že s samo strukturo programa, sporočenimi vsebinami ali pa načinom prikazovanja "resnice". Npr.: množične komunikacije prodirajo v našo zasebno sfero, preprečujejo medsebojni razgovor celo med člani družine, saj namesto razgovora vsiljujejo surogat skupnega gledanja televizije, videa in podobnih medijev. Moči teh sredstev pa se niti ne zavedamo (Ule 1999: 344).

Vse več je reklamnih oglasov: domiselnih, humornih, všečnih, pa tudi drugačnih. Mediji oblikujejo življenjske stile in okuse, zato morejo biti prisotni v njih, da bodo apelirali naravnost na svoj izdelek. Industrija zabave torej živi od prostega časa človeka, ga izkorišča, z njim manipulira.

Zastrašujoče je tudi dejstvo, da mladi vse več časa preživijo pred računalnikom ali televizijskim ekranom. Mladi imajo možnost gledati nasilne, agresivne prizore v kateremkoli času (tudi dopoldne in popoldne); količina nasilja pri računalniških igrah, v televizijskih nadaljevalkah, filmih in drugih oddajah, ki jih mladi največ gledajo, pa je vse večja.

Znotraj medijskega sveta obstajajo velike razlike med posameznimi medijskimi zvrstmi, tudi v pomenu zanimanja mladostnikov zanje. Zagotovo pa lahko trdim, da imajo mladostniki z elektronskimi mediji navezane boljše in bolj poglobljene odnose kot s tiskanimi. Tiskani mediji niso za mladostnika posebej zanimivi. Tiskani mediji, predvsem časopisi, le redko namenjajo prostor najstniškim temam, torej ne pišejo za mlade, ampak o mladih. Na najstnike se obrača revijalni tisk. Le-ta je sicer pretežno dekliški in fantom namenja le določene strani, kot so razni testi, lepotni in psihološki nasveti, modni nasveti, itn. Raven tega tiska je omejena na tarče in nasvete, s čimer zadosti predvsem potrošniškimi zakonitostim in obračanju kapitala.

Audio–vizualni mediji, kot so radio, televizija, film so mediji, v katerih so mladostniki močno zastopani. Mladostniki jih uporabljajo in hkrati jim je namenjen dobršen del programa. Zelo zanimive so tudi razne komercialne postaje, ki predvajajo predvsem glasbo ali videospote ter filmsko produkcijo. Uporaba audio in vizualnih medijev se razume kot nedejavna oblika preživljanja prostega časa, ki ubija ustvarjalno energijo v tistem, ki gleda ali posluša.

Računalniško omrežje je postalo mladostniški svet in govorimo lahko o novo nastali obliki kulture, to je "internetska kultura" (Ule 1999: 293). Ker se ta oblika kulture z napredkom tehnologije in z dostopnostjo informacijskih omrežij vedno bolj širi, lahko pričakujemo, da bo postala dominantna komunikacijska kultura, pa tudi eden »osrednjih medijev za izražanje občutij, predstav in misli« (Ule 1999: 293). Deskanje po internetu je pogosto početje mladostnikov v prostem času. Odkar se jim je odprla možnost uporabe interneta tudi v javnih prostorih, je ta način komuniciranja dostopen še več mladim. Najbolj zanimivi so razni "čvekalni" programi (npr. IRC), kjer se srečujejo mladi, ki se ne poznajo in komunicirajo med seboj. Način tovrstne elektronske komunikacije teče po drugačnih normah kot običajno. To tudi vzpostavlja nov, drugačen svet.

6. METODOLOŠKI PRISTOP

6.1 CILJ RAZISKAVE

Cilj empiričnega dela naloge je ugotoviti strukturo prostega časa mladih, ki pripadajo različnim socialnim skupinam. Osredotočila sem se predvsem na tako imenovane prostočasne aktivnosti in na aktivnosti po končanih obveznostih. Pod obveznosti pojmem šolske, službene, ter gospodinjske obveznosti. Zanimali so me tudi pogloblitni problemi mladih in njihove vrednotne orientacije.

Ugotavljam razlike glede na:

- **izobrazbeni status**, pri tem ločujem med skupino mladih, ki imajo končano 2, 2 in pol in 3-letno poklicno šolo ali manj in skupino, ki imajo končano 4-letno srednjo šolo ali več;
- **spol**;
- **materialni status izvirne družine**, ki je opredeljen s subjektivno zaznavo glede na slovensko povprečje.

Na koncu pa bom predstavila primerjavo med srednješolci, ki jih je zajela raziskava leta 1993 (raziskava Mladina '93) in med srednješolci, ki jih je zajela raziskava leta 2000 (raziskava Mladina 2000) glede preživljanja prostega časa in vrednotnih orientacij. Datoteke s podatki raziskave Mladina '93 in Mladina 2000 sem dobila v Arhivu družboslovnih podatkov.

6.2 VZOREC

Ciljna populacija za raziskavo Mladina 2000 so bili prebivalci s stalnim bivališčem na ozemlju Republike Slovenije in so bili stari v razponu od dopolnjenih 16 let do dopolnjenih 29 let na dan 20. oktobra 2000. Vseh anketiranih je bilo 1262, izbor je bil naključen, kjer je imela na končni stopnji vsaka oseba iz populacije enako verjetnost, da je vključena v vzorec. Anketa je potekala na terenu po vsej Sloveniji, izvedel jo je Center za socialno psihologijo in Fakulteta za družbene vede v Ljubljani. Anketarji so bili v večini študentje FDV brez posebnih izkušenj pri anketiranju (Štebe 2002: 227-237).

Najprej bom predstavila frekvence vseh glavnih indikatorjev, ki sem jih uporabljala v nadaljevanju naloge.

TABELA 1:
FREKVENCE GLEDE NA IZOBRAZBENI STATUS

IZOBRAZBENI STATUS	Frekvence	Odstotki
<i>Končana 2, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	576	45,7%
<i>Končana 4-letna srednja šola in gimnazija ali več</i>	684	54,2%
<i>Manjkajoče vrednosti</i>	1	0,1%
Skupaj	1262	100,0%

TABELA 2:
FREKVENCE GLEDE NA SPOL

SPOL	Frekvence	Odstotki
<i>Ženski</i>	616	48,8%
<i>Moški</i>	646	51,2%
Skupaj	1262	100%

TABELA 3:
FREKVENCE GLEDE NA MATERIALNI STATUS DRUŽINE

MATERIALNI STATUS DRUŽINE	Frekvence	Odstotki
<i>Nadpovprečen</i>	125	9,9%
<i>Povprečen</i>	981	77,7%
<i>Podpovprečen</i>	109	8,6%
<i>Manjkajoče vrednosti</i>	47	3,7%
Skupaj	1262	100,0%

TABELA 4:
POVPREČNA STAROST GLEDE NA IZOBRAZBENI STATUS

IZOBRAZBENI STATUS	POVPREČNA STAROST (v letih)
<i>Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	20,84
<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	23,98
Skupaj	22,54

6.3 OPIS STATISTIČNE METODE

Rezultate sem dobila z analizo podatkov s SPSS – om in sicer z uporabo bivariatne analize – crosstabs, ki je namenjena preučevanju povezanosti med dvema spremenljivkama.

Gre za t.i. sekundarno raziskavo, ki temelji na predpostavki, da je preučevani pojav mogoče raziskati na podlagi obstoječih in dostopnih relevantnih podatkov (Toš 1988: 186).

V tem primeru gre za statistične podatke iz raziskave Mladina 2000 in Mladina '93. Pomembno dejstvo pri sekundarni analizi je, da raziskovalec sam ne določa okoliščin zbiranja oz. merjenja podatkov, temveč jih le obdeluje in interpretira (Toš 1988: 154).

Interpretirani rezultati bodo posledica preverjanja domneve povezanosti dveh nominalnih spremenljivk in ene nominalne ter ene ordinalne spremenljivke. Podatke bom prikazala v dvodimenzionalnih frekvenčnih porazdelitvah – kontingenčnih tabelah. Nekatere po mojem mnenju pomembnejše podatke bom prikazala z dvodimenzionalnimi grafi. Za preverjanje domneve povezanosti med dvema spremenljivkama na osnovi vzorčnih podatkov bom uporabila Hi kvadrat test (χ^2). Ta test sloni na primerjavi empiričnih (dejanskih) frekvenc s teoretičnimi frekvencami, ki so v tem primeru frekvence, ki bi bile v kontingenčni tabeli, če spremenljivki ne bi bili povezani med seboj (Ferligoj 1994: 162).

V primeru testa postavimo ničelno in osnovno domnevo:

$H_0: \chi^2 = 0$ (spremenljivki nista povezani);

$H_1: \chi^2 > 0$ (spremenljivki sta povezani).

Osnovno domnevo, da sta spremenljivki statistično značilno povezani med seboj, lahko sprejmemo pri (do) 5% stopnji značilnosti. Statistika χ^2 je lahko le pozitivna, vendar v splošnem ni primerljiva, zato je definiranih več kontingenčnih koeficientov, ki so bolj ali manj primerljivi. Ti so Pearsonov koeficient, Cramerjev koeficient in kontingenčni koeficient (Ferligoj 1994: 166).

V tabelah bom uporabila χ^2 test. Če je njegova statistična značilnost manjša od 0,05 pomeni, da je povezanost značilna, sicer pa ne. Stopnja tveganja tako znaša 5%, kar pomeni, da hipotezo sprejmemo s 95% gotovostjo. Povedano drugače, ničelno hipotezo zavrnamo, če je signifikanca manjša ali enaka 0,05.

Spremenljivke sem z ukazom *recode* poenostavila za bolj pregledne tabele in za lažjo interpretacijo.

Spremenljivko izobrazbeni status (d3) sem združila na naslednji način:

1. nedokončana osnovna šola,
2. dokončana osnovna šola,
3. nedokončana poklicna ali srednja šola,
4. dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola,
5. dokončana 4-letna srednja šola,
6. nedokončana višja, visoka šola ali akademija,

- 7. dokončana 2-letna višja šola,
- 8. dokončana visoka šola, fakulteta,
- 9. dokončan magistririj, doktorat znanosti.

Vrednosti 1, 2, 3 in 4.....v 1 – končana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola.

Vrednosti 5, 6, 7, 8, in 9.....v 2 – končana 4-letna srednja šola ali več.

Materialni status družine (q278) sem združila na naslednji način:

- 1 - visoko nadpovprečen,
- 2 – nadpovprečen,
- 3 – povprečen,
- 4 – podpovprečen,
- 5 - visoko podpovprečen,
- 9 - ne znam oceniti, ne želim povedati.

Vrednosti 1 in 2.....v 1 – nadpovprečen materialni status.

Vrednosti 3.....v 2 – povprečen materialni status.

Vrednosti 4 in 5.....v 3 – podpovprečen materialni status.

Vrednost 9 sem označila kot manjkajočo vrednost.

Za spodaj navedene prostočasne aktivnosti, za katere sem ugotavljala razlike glede na stopnjo izobrazbe, je združevanje potekalo na naslednji način:

TABELA 5:
UKVARJANJE Z AKTIVNOSTMI GLEDE NA ČAS

Aktivnost	manj kot 1 uro	1-2 uri	več kot 2 uri	ne delam tega	se ne nanaša
340. Učenje in priprava na šolo	1	2	3	4	9
341. Ukvarjanje z računalnikom	1	2	3	4	9
343. Gledanje TV	1	2	3	4	9
344. Gospodinjska opravila, delo na kmetiji, na vrtu	1	2	3	4	9
347. Nakupovanje	1	2	3	4	9
348. Druženje s prijatelji/cami	1	2	3	4	9

Vrednosti 1 in 2.....v 1 – do dve uri.
 Vrednost 3.....v 2 – več kot dve uri.
 Vrednost 4v 3 – se ne ukvarja.
 Vrednost 9 sem označila kot manjkajočo vrednost.

Pri ugotavljanju razlik glede na spol in materialni status družine sem naredila združitev glede na to, ali se z neko aktivnostjo ukvarjajo ali ne.

Vrednosti 1, 2 in 3.....v 1 – se ukvarjam.
 Vrednosti 4.....v 2 – se ne ukvarjam.
 Vrednost 9 sem označila kot manjkajočo vrednost.

Za spodaj navedene aktivnosti, za katere sem ugotavljala razlike glede na stopnjo izobrazbe, je združevanje potekalo na naslednji način.

TABELA 6:
 POGOSTOST UKVARJANJA Z AKTIVNOSTMI

Aktivnost	nikoli	redko	včasih	pogosto	zelo pogosto
352. Pišem dnevnik, pesmi, pisma, berem	1	2	3	4	5
353. Ukvarjam se z glasbo (igram, pojem, plešem), gledališčem, likovno umetnostjo, ipd.	1	2	3	4	5
354. Hodim v kino, gledališče, na koncerte	1	2	3	4	5
355. Se izobražujem (jeziki, ples, računalništvo, glasba, likovno ustvarjanje, šolanje ob delu)	1	2	3	4	5
356. Ukvarjam se s športom	1	2	3	4	5
357. Politične aktivnosti	1	2	3	4	5
358. Lenarim	1	2	3	4	5

Vrednost 1, 2 in 3.....v 1 – redko.
 Vrednost 4 in 5.....v 2 – pogosto.

Pri ugotavljanju razlik glede na spol in materialni položaj družine sem naredila združitev glede na to, ali se z neko aktivnostjo ukvarjajo ali ne.

Vrednosti 2, 3, 4 in 5.....v 1 – se ukvarjam.
 Vrednost 1.....v 2 – se ne ukvarjam.

Pri vrednotnih orientacijah je združevanje potekalo na naslednji način:

TABELA 7:
POMEMBNOST SPODAJ NAVEDENIH VREDNOTNIH ORIENTACIJ

	sploh ni pomembna	malo pomembna	srednje pomembna	dokaj pomembna	zelo pomembna
28. Resnično prijateljstvo	1	2	3	4	5
29. Svet lepega, narava, umetnost	1	2	3	4	5
30. Zdravje	1	2	3	4	5
32. Vznemirljivo življenje	1	2	3	4	5
33. Materialne dobrine	1	2	3	4	5
35. Uspeh v šoli, poklicu	1	2	3	4	5
36. Kreativnost, originalnost, fantazija	1	2	3	4	5
39. Družinsko življenje	1	2	3	4	5

Vrednosti 1, 2 in 3.....v 1 – malo pomembno.

Vrednosti 4 in 5.....v 2 – pomembno.

Za spodaj naštetih probleme, ki jih mladi najbolj zaznavajo, je združevanje potekalo na naslednji način:

TABELA 8:
POGLAVITNI PROBLEMI, KI JIH MLADI NAJBOLJ ZAZNAVAJO

	sploh ne velja	ne velja	srednje velja	velja	zelo velja	se ne nanaša
329. Bojim se, da se ne bom mogel/la zaposliti.	1	2	3	4	5	9
330. Osamljenost	1	2	3	4	5	9
332. Pomanjkanje prostega časa	1	2	3	4	5	9
333. Strah pred neuspehom v šoli, službi, poklicu	1	2	3	4	5	9
336. Pomanjkanje denarja	1	2	3	4	5	9
337. Bolezen, invalidnost	1	2	3	4	5	9

Vrednosti 4 in 5.....v 1 – zelo velja.

Vrednosti 3.....v 2 – srednje velja.

Vrednosti 1 in 2.....v 3 – ne velja.

Vrednost 9 sem označila kot manjkajočo vrednost.

Pri indikatorju za pogostost uporabe naštetega, kjer sem ugotavljala razlike glede na stopnjo izobrazbe, je združevanje potekalo na naslednji način:

TABELA 9:
POGOSTOST UPORABE INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

	nikoli	redko	včasih	pogosto	redno
10. Osebni računalnik	1	2	3	4	5
11. Gsm aparat (mobitel)	1	2	3	4	5
12. Internet za deskanje	1	2	3	4	5
13. Internet za elektronsko pošto	1	2	3	4	5

Vrednosti 1, 2 in 3.....v 1 – redko.

Vrednosti 4 in 5.....v 2 – pogosto.

Pri ugotavljanju razlik glede na spol in materialni status je združevanje potekalo na naslednji način:

Vrednosti 2, 3, 4 in 5.....v 1 – uporabljam.

Vrednost 1.....v 2 – nikoli ne uporabljam.

Pri ugotavljanju pogostosti uporabe osebnega računalnika za naslednje namene je združevanje potekalo na naslednji način:

TABELA 10:
POGOSTOST UPORABE OSEBNEGA RAČUNALNIKA ZA NASLEDNJE NAMENE

Namen	nikoli	redko	pogosto	ne uporabljam os. računalnika
14. Za igranje igrice	1	2	3	9
15. Za pisanje	1	2	3	9
16. Za risanje, grafiko	1	2	3	9
17. Za gledanje filmov, poslušanje glasbe	1	2	3	9
18. Za internet	1	2	3	9
19. Za programiranje	1	2	3	9

Vrednosti 3.....v 1 – pogosto.

Vrednosti 1 in 2.....v 2 – nikoli, redko.

Vrednost 9 sem označila kot manjkajočo vrednost.

Pri primerjavi prostočasnih aktivnosti in vrednotnih orientacij srednješolcev iz leta 1993 (raziskava Mladina'93) in srednješolcev iz leta 2000 (raziskava Mladina 2000) sem za lažjo interpretacijo združila indikatorje na naslednji način. Za prevladujočo delovno aktivnost mladine 2000 sem uporabila indikator (d6), pri katerem sem uporabila le srednješolce.

DEM 6: Kakšna je tvoja prevladujoča delovna aktivnost?

1. zaposlen/a za poln delovni čas,
2. zaposlen/a za skrajšan delovni čas,
3. brezposeln/a,
4. samozaposlen/a,
5. osnovnošolec/ka,
6. dijak/inja dvoipolletne nižje poklicne šole,
7. dijak/inja triletne srednje poklicne šole,
8. dijak/inja štiriletne strokovne ali tehniške šole,
9. dijak/inja splošne ali strokovne gimnazije,
10. študent/ka, ki pavzira,
11. izredni/a študent/ka (samo študenti, ki niso v delovnem razmerju),
12. redni/a študent/ka (tudi absolventi s statusom študenta),
13. kmetovalec/ka, delam na kmetiji,
14. drugo.

Vrednosti 1, 2, 3 in 4 sem označila kot manjkajoče vrednosti.

Vrednost 5v 3 – osnovnošolci.

Vrednosti 10, 11 in 12...v 2 – študenti.

Vrednosti 6, 7, 8 in 9....v 1 – srednješolci.

Vrednosti 13 in 14 sem označila kot manjkajoči vrednosti.

Pri ukvarjanju s prostočasnimi aktivnostmi na običajni delovni dan, ki je bilo merjeno v urah, sem naredila naslednjo združitev in jih za lažjo interpretacijo in primerjavo s srednješolci iz leta 1993 tudi preimenovala.

TABELA 11:
UKVARJANJE Z AKTIVNOSTMI GLEDE NA ČAS

	manj kot 1 uro	1-2 uri	več kot 2 uri	ne delam tega	se ne nanaša
Ukvarjanje z računalnikom	1	2	3	4	5
Gledanje TV	1	2	3	4	5
Druženje s prijatelji/cami	1	2	3	4	5

Vrednosti 2, 3 sem združilav 1 – pogosto.

Vrednost 1v 2 – redko.

Vrednosti 4 in 9 sem označila kot manjkajoči vrednosti.

Pri srednješolcih iz leta 1993 sem računala frekvence določenih indikatorjev, kjer je zajeta le populacija srednješolcev.

Pri vrednotnih orientacijah sem naredila naslednjo združitev, kjer so me zanimali le rezultati zelo pomembno.

TABELA 12:
POMEMBNOST VREDNOTNIH ORIENTACIJ

	zelo	srednje	nepomembno
Resnično prijateljstvo	3	2	1
Svet lepega. Lepa narava, umetnost	3	2	1
Vznemirljivo življenje	3	2	1
Materialne dobrine, denar	3	2	1
Kreativnost, originalnost, fantazija	3	2	1
Varnost moje družine	3	2	1

Vrednosti 3.....1 – zelo pomembno.

Vrednosti 2 in 1.....2 – nepomembno.

Pri ukvarjanju s prostočasnimi aktivnostmi srednješolcev iz leta 1993 pa sem naredila naslednjo združitev.

TABELA 13:
 POGOSTOST UKVARJANJA S PROSTOČASNIMI AKTIVNOSTMI

	zelo pogosto	pogosto	redko	nikoli
Igram se ali delam na računalniku	4	3	2	1
Gledam TV	4	3	2	1
Sem s prijatelji	4	3	2	1
Igram instrument, ukvarjam se z glasbo	4	3	2	1
Hodim v kino	4	3	2	1
Aktivno se ukvarjam s športom	4	3	2	1
Spim, lenarim	4	3	2	1
Berem knjige	4	3	2	1

Vrednosti 1 in 2.....v 2 – redko.

Vrednosti 3 in 4.....v 1 – pogosto.

7. HIPOTEZE

Predstavila bom štiri glavne hipoteze, ki jih bom v analizi podatkov skušala potrditi ali ovreči.

HIPOTEZA 1:

Mladina se po preživljanju prostega časa in aktivnostih razlikuje glede na doseženo stopnjo izobrazbe.

Mladi, ki so končali 2, 2 in pol letno in 3-letno poklicno šolo, veliko bolj pasivno preživljajo prosti čas v primerjavi s temi, ki imajo končano 4-letno srednjo šolo ali več. Kaže se veliko bolj pestra poraba prostega časa teh, ki so bolj izobraženi.

HIPOTEZA 2:

Pri preživljanju prostega časa prihaja do razlik med spoloma.

Dekleta več berejo, več časa porabijo za gospodinjska opravila in redkeje uporabljajo informacijsko tehnologijo ter se manj ukvarjajo s športom kot fantje.

HIPOTEZA 3:

Na preživljanje prostega časa in aktivnosti šolajoče mladine vpliva tudi materialni status izvorne družine.

Mladi, ki ocenjujejo materialni status svoje družine kot nadpovprečen in povprečen, bolj aktivno preživljajo prosti čas in se ukvarjajo z večjim številom aktivnosti kot ti, ki ocenjujejo materialni status svoje družine kot podpovprečen glede na slovensko povprečje, saj je ukvarjanje z aktivnostmi v prostem času povezano z materialnim položajem izvorne družine.

HIPOTEZA 4:

Večji del mladostniškega časa je v vlogi izobraževanja, šolskega ali obšolskega.

Glede na pogostost ukvarjanja z aktivnostmi v običajnem delovnem dnevu mladi veliko časa porabijo za učenje in pripravo na šolo ter dodatno izobraževanje.

8. REZULTATI IN INTERPRETACIJA PODATKOV

8.1 RAZLIKE MED MLADIMI GLEDE NA DOSEŽENO STOPNJO IZOBRAZBE

Interpretacija podatkov se nanaša na aktivnosti, s katerimi se ukvarjajo več kot dve uri na dan, torej zelo pogosto. Mladi stari od 16 do 29 let največ časa na običajni delovni dan v tednu namenijo druženju s prijatelji/cami, nato jim po pogostosti sledijo gospodinjska opravila in gledanje TV.

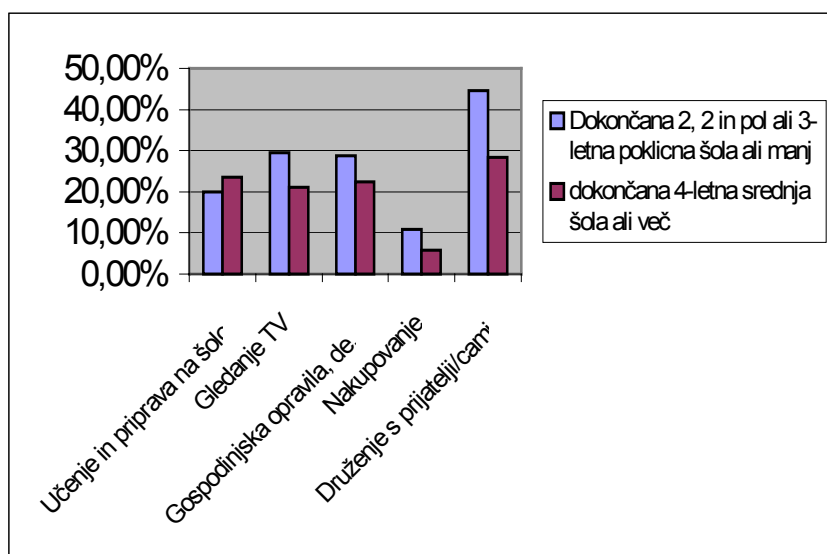
TABELA 14:
AKTIVNOSTI V OBIČAJNEM DELOVNEM DNEVU GLEDE NA IZOBRAZBENI STATUS

AKTIVNOSTI		IZOBRAZBENI STATUS		χ^2
		<i>Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	
Učenje in priprava na šolo	Do dve uri	60,4%	58,1%	0,406 – ni statistično značilen
	Več kot dve uri	19,9%	23,6%	
	Se ne ukvarja	19,7%	18,2	
Gledanje TV	Do dve uri	68,8%	77,6%	0,002 – je statistično značilen
	Več kot dve uri	29,4%	21,0%	
	Se ne ukvarja	1,7%	1,5%	
Gospodinjska opravila, delo na kmetiji, na vrtu	Do dve uri	58,8%	72,1%	0 – je statistično značilen
	Več kot dve uri	28,8%	22,4%	
	Se ne ukvarja	12,5%	5,4%	
Nakupovanje	Do dve uri	81,9%	91,1%	0 – je statistično značilen
	Več kot dve uri	10,9%	5,8%	
	Se ne ukvarja	7,2%	3,1%	
Druženje s prijatelji/cami	Do dve uri	54,4%	70,3%	0 – je statistično značilen
	Več kot dve uri	44,6%	28,3%	
	Se ne ukvarja	1,0%	1,3%	

N=1262

V grafu bom prikazala rezultate in sicer le tiste aktivnosti, s katerimi se mladi ukvarjajo več kot dve uri, torej zelo pogosto glede na izobrazbeni status.

Graf 1: Aktivnosti v običajnem delovnem dnevu glede na izobrazbeni status.

Ukvarjanje z aktivnostmi na običajni delovni dan v tednu se močno razlikuje glede na doseženo stopnjo izobrazbe. Ti, ki imajo nižjo izobrazbo, več časa namenijo zabavi, druženju s prijatelj/cami, gospodinjiskim opravilom, gledanju televizije, medtem ko ti, ki imajo višjo izobrazbo, veliko časa tudi porabijo za tovrstne aktivnosti, nekoliko več pa tudi namenijo učenju in pripravi na šolo. Čeprav razlike niso statistično značilne, se pa po pogostosti pri višje izobraženih uvrščajo na drugo mesto izbranih aktivnosti. Šola in delo bolj izčrpavata nižje izobražene, zato postanejo gospodinjiska opravila in gledanje televizije njihovo področje avtonomije in ustvarjalnosti. To so aktivnosti, kjer se sami odločajo, kaj bodo delali oz. kaj bodo gledali na televiziji.

Nakupovanju nobena skupina ne posveča posebne pozornosti, ko govorimo o ukvarjanju z aktivnostjo več kot dve uri na dan. Zavzema pa vodilno mesto pri ukvarjanju s to aktivnostjo do dve uri (glej tabelo 14). Tako lahko rečemo, da tudi Slovenija ni izjema, ko govorimo, da postaja nakupovanje med najbolj priljubljenimi prostočasnimi dejavnostmi. »Ker deluje kot sfera svobode, ker dopušča in celo spodbuja izbiro, četudi le navidezno« (Tivadar in Kamin 2002: 186). Tako kupovanje novih stvari osrečuje tudi velik delež mladine v Sloveniji.

Povzamemo lahko, da ti, ki imajo končano 4-letno srednjo šolo ali več, preživljajo čas v običajnem delovnem dnevu nekoliko bolj aktivno, bolj pestro izrabijo prosti čas, kot pa ti, ki imajo končano poklicno šolo ali manj.

Dodatno nam to osvetli še naslednja tabela, kjer je vprašanje bilo vezano prav na preživljanje prostega časa po končanih obveznostih. Tudi ti podatki kažejo podoben nivo.

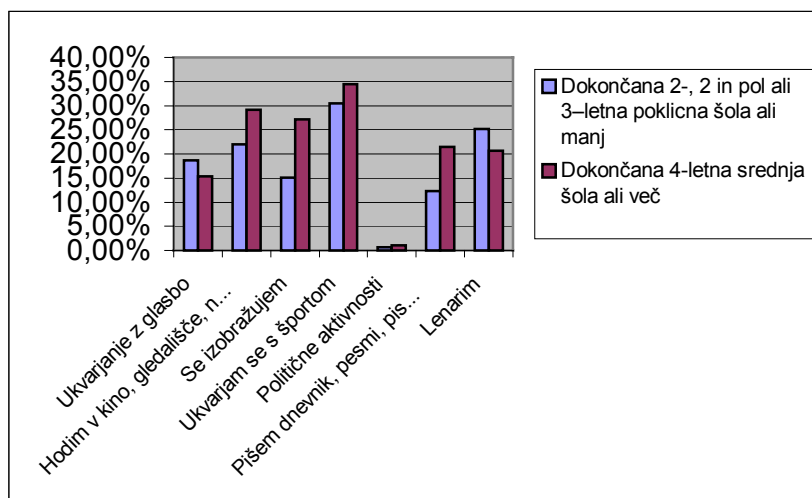
Kažejo bolj aktivno preživljanje prostega časa višje izobraženih v primerjavi s tistimi z nižjo izobrazbo. V tabeli so predstavljeni deleži teh, ki se pogosto ukvarjajo s katero od spodaj naštetih aktivnosti.

TABELA 15:
AKTIVNOSTI PO KONČANIH OBVEZNOSTIH, GLEDE NA IZOBRAZBENI STATUS

AKTIVNOSTI		IZOBRAZBENI STATUS		χ^2
		<i>Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	
Ukvarjanje z glasbo	Pogosto	18,7%	15,4%	0,168 – ni statistično značilen
Hodim v kino, gledališče, na koncerte	Pogosto	22,0%	29,1%	0,004 – je statistično značilen
Se izobražujem	Pogosto	15,1%	27,1%	0 – je statistično značilen
Ukvarjam se s športom	Pogosto	30,4%	34,5%	0,124 – ni statistično značilen
Politične aktivnosti	Pogosto	0,7%	1,0%	0,534 – ni statistično značilen
Pišem dnevnik, pesmi, pisma, berem	Pogosto	12,3%	21,5%	0 – je statistično značilen
Lenarim	Pogosto	25,1%	20,7%	0,063 – je statistično značilen

N=1262

Graf 2: Ukvarjanje s prostočasnimi aktivnostmi glede na izobrazbeni status.

Kot najpogostejše prostočasne aktivnosti mladi navajajo ukvarjanje s športom, obiskovanje kina, gledališča, koncertov, lenarjenje, pa tudi dodatno izobraževanje, vendar se delež teh, ki se pogosto ukvarjajo s katero od teh aktivnosti, razlikuje glede na izobrazbeni status. Pri ukvarjanju s športom ne prihaja do značilnih statističnih razlik, torej se oboji z njim pogosto ukvarjajo. Pri višje izobraženih sledi po pogostosti obiskovanje kina, gledališča, koncertov, kjer se pojavljajo razlike v primerjavi z nižje izobraženimi, ki le-te manj obiskujejo. Razlika se pojavi tudi pri dodatnem izobraževanju in pisanju dnevnika, pesmi, pisem in branju, ki jim višje izobraženi namenijo več časa. Pri lenarjenju pa prednjačijo nižje izobraženi, kjer je tudi statistično značilna razlika. Tako spet lahko govorimo o bolj pestri porabi prostega časa pri višje izobraženih. Vidimo lahko, da vlada med mladimi velika apolitičnost, interes do političnega udejstvovanja je zelo majhen oz. ga med mladimi sploh ni.

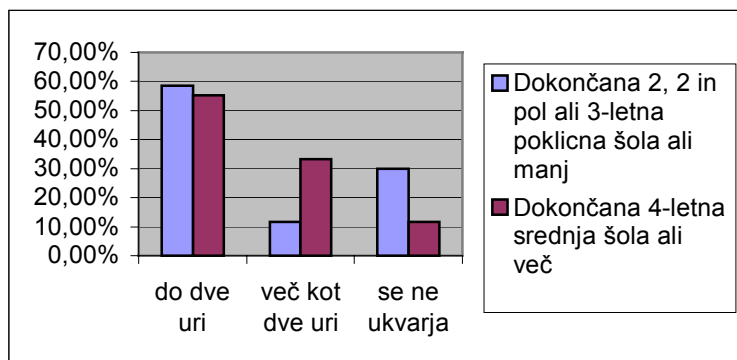
Pa še pogledjmo, kako se razlikuje uporaba informacijske tehnologije glede na izobrazbeni status. Pogostost uporabe osebnega računalnika kaže, da se veliko več ukvarjajo z njim ti, ki imajo končano 4-letno srednjo šolo ali več. Razlika je 20% ko govorimo o ukvarjanju z računalnikom več kot dve uri na dan. Pri ukvarjanju z računalnikom do dve uri na dan pa ne prihaja do nekih večjih razlik. Celo za 3% več se z njim ukvarjajo ti, ki imajo končano poklicno šolo ali manj. Med temi, ki pa se ne ukvarjajo s tovrstno tehnologijo, pa je daleč največ teh, ki imajo končano poklicno šolo ali manj.

TABELA 16:
POGOSTOST UPORABE OSEBNEGA RAČUNALNIKA IN GSM APARATA GLEDE NA IZOBRAZBENI STATUS

AKTIVNOST		IZOBRAZBENI STATUS		χ^2
		<i>Dokončana 2, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	
Ukvarjanje z računalnikom	Do dve uri	58,5%	55,2%	0 – je statistično značilen
	Več kot dve uri	11,6%	33,3%	
	Se ne ukvarja	29,9%	11,6%	

N=1262

Graf 3: Ukvarjanje z računalnikom glede na izobrazbeni status in čas, ki ga porabijo v običajnem delovnem dnevu.

Pogosto uporabo osebnega računalnika višje izobraženih lahko razložimo s tem, da njihovo delo (službeno ali šolsko) zahteva vsakodnevno uporabo osebnega računalnika. Medtem ko ti, ki imajo nižjo izobrazbo, nimajo vsakodnevnega dostopa do računalnika že zaradi same narave dela, katerega opravljajo.

TABELA 17:
UPORABA NAŠTETEGA GLEDE NA IZOBRAZBENI STATUS

UPORABA		IZOBRAZBENI STATUS		χ^2
		<i>Dokončana 2, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	
Osebni računalnik	Pogosto	29,0%	62,7%	0 – je statistično značilen
GSM aparat (mobitel)	Pogosto	70,4%	70,4%	1 – ni statistično značilen
Internet za deskanje	Pogosto	12,8%	31,1%	0 – je statistično značilen
Internet za elektronsko pošto	Pogosto	11,1%	32,5%	0 – je statistično značilen

N=1262

Informacijska tehnologija se je dotaknila že skoraj celotne populacije mladih. Pri uporabi osebnega računalnika glede na doseženo stopnjo izobrazbe prihaja do velikih razlik, s tem so povezane tudi razlike v uporabi interneta za deskanje in za elektronsko pošto. Višje izobraženi se teh dveh aktivnosti poslužujejo več v primerjavi z nižje izobraženimi, to pa je nedvomno povezano z razliko v sami naravi dela in izobraževanja višje izobraženih v primerjavi z nižje izobraženimi. Od višje izobraženih se tako v službi, v šoli ali na fakulteti zahteva večja individualnost, kreativnost, več samostojnega dela, kar jim informacijska

tehnologija lahko nudi. Od nižje izobraženih pa se niti v šoli niti v službi ponavadi ne pričakuje toliko samostojnega, kreativnega dela. Ti se morajo pri svojem delu držati točno določenih, vnaprej postavljenih nalog in pravil, ni jim dovoljeno pretirano eksperimentiranje in zato informacijske tehnologije ne uporabljajo tako pogosto kot višje izobraženi. Pri uporabi GSM aparata pa razlik glede na izobrazbeni status ni. To pomeni, da je GSM aparat cenovno dostopen celotni populaciji mladih, medtem ko je osebni računalnik še vseeno ena izmed dražjih naložb. Pomembno je omeniti tudi razliko v praktičnosti in funkcionalnosti med GSM aparatom in osebnim računalnikom. GSM aparat se uporablja v vsakem trenutku, vsak dan. Je že skoraj nepogrešljiv, je tudi bolj razširjen, posamezniki in posameznice ga imajo nenehno pri sebi, nenehno ga uporabljajo, medtem ko osebni računalnik še vedno ni tako razširjen, uporablja se le za nekatere naloge pri delu, izobraževanju in prostem času. Če pa pogledamo tabelo, kjer nam podatki kažejo za kakšen namen uporabljajo osebni računalnik, pa nam te rezultate samo okrepi.

TABELA 18:
POGOSTOST UPORABE OSEBNEGA RAČUNALNIKA ZA NAŠTETE AKTIVNOSTI
GLEDE NA IZOBRAZBENI STATUS

AKTIVNOSTI		IZOBRAZBENI STATUS		χ^2
		<i>Dokončana 2, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	
Za igranje igrice	Pogosto	33,3%	16,9%	0 – je statistično značilen
Za pisanje	Pogosto	51,3%	76,3%	0 – je statistično značilen
Za risanje, grafiko	Pogosto	17,4%	17,5%	0,952 – ni statistično značilen
Za gledanje filmov, poslušanje glasbe	Pogosto	27,3%	19,7%	0,004 – je statistično značilen
Za internet	Pogosto	27,6%	48,5%	0 – je statistično značilen
Za programiranje	Pogosto	8,7%	8,4%	0,867 – ni statistično značilen

N=1262

Ti, ki so bolj izobraženi, v večji meri uporabljajo osebni računalnik in ga uporabljajo več za pisanje in internet. Nižje izobraženi v večji meri uporabljajo osebni računalnik za igranje igrice, gledanje filmov, poslušanje glasbe. Uporabljajo ga le za zabavo. Spet se nam potrdijo domneve, da nižje izobraženi bolj pasivno preživljajo prosti čas oz. več časa namenijo zabavi in sprostitvi v primerjavi z višje izobraženimi.

Prvo hipotezo torej lahko potrdimo – aktivnosti mladih starih od 16 do 29 let se v prostem času razlikujejo glede na doseženo stopnjo izobrazbe. Preverjanje statistično značilnih razlik je pokazalo, da višje izobraženi bolj aktivno preživljajo prosti čas, se več učijo, pripravljajo na šolo, dodatno izobražujejo, hodijo v kino, gledališča, na koncerte in manj lenarijo kot nižje izobraženi. Tudi pri uporabi informacijske tehnologije se pojavljajo statistično značilne razlike. Višje izobraženi se veliko več ukvarjajo z njo kot pa nižje izobraženi. Moramo pa tudi upoštevati, da na pogostost ukvarjanja z določeno aktivnostjo ne vpliva le izobrazbeni status, ampak tudi druge determinante. To so spol, materialni status izvorne družine, posameznikova motivacija za določene aktivnosti, dostopnost do dobrin in aktivnosti, ipd.

8.2 SPOLNE RAZLIKE MED MLADIMI PRI PREŽIVLJANJU PROSTEGA ČASA

Nevenka Černigoj Sadar (1991: 120) je ugotovila, da do razlik v preživljanju med spoloma prihaja. Ženske dajejo prednost aktivnostim, ki so neposredno povezane z družino, aktivnostim, za katere je značilna telesna pasivnost, in tistim, kjer ni potrebno javno nastopanje. Moški dajejo prednost javnemu nastopanju in aktivnostim, za katere je značilna telesna aktivnost.

Najprej bom predstavila deleže zastopanosti spola glede na stopnjo izobrazbe.

TABELA 19:
RAZMERJE SPOLA GLEDE NA IZOBRAZBENI STATUS

SPOL	IZOBRAZBENI STATUS		χ^2
	<i>Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	
Ženski	40,5%	55,9%	0 – je statistično značilen
Moški	59,5%	44,1%	

N=1262

Iz tabele je razvidno, da je več žensk višje izobraženih s končano 4-letno srednjo šolo ali več. Torej dajejo dekleta prednost izobraževanju oz. so bolj uspešna pri izpolnjevanju šolskih obveznosti.

Naslednja tabela nam ponazarja razlike med spoloma v preživljanju običajnega delovnega dne.

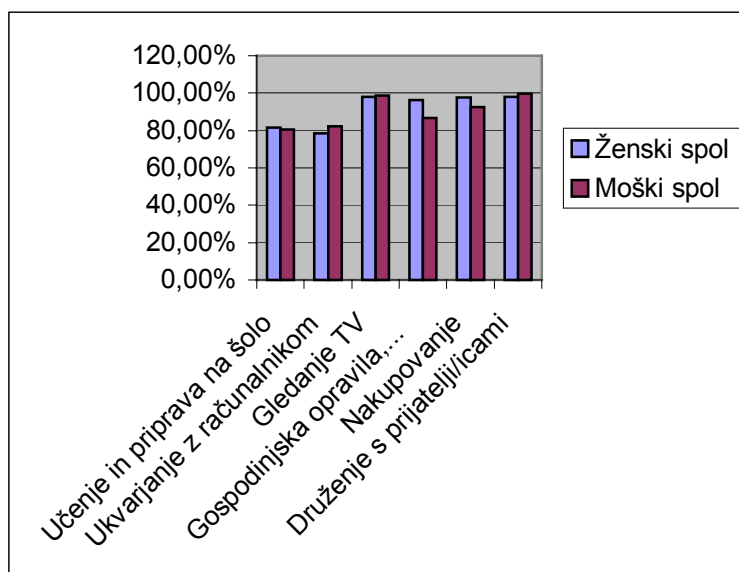
TABELA 20:

UKVARJANJE Z AKTIVNOSTMI NA OBIČAJNI DELOVNI DAN V TEDNU GLEDE NA SPOL

AKTIVNOSTI	SPOL		χ^2
	Ženski	Moški	
Učenje in priprava na šolo	81,6%	80,7%	0,714 – ni statistično značilen
Ukvarjanje z računalnikom	78,6%	82,2%	0,117 – ni statistično značilen
Gledanje TV	98,2%	98,6%	0,574 – ni statistično značilen
Gospodinjska opravila, delo na kmetiji, na vrtu	96,3%	86,6%	0 – je statistično značilen
Nakupovanje	97,7%	92,6%	0 – je statistično značilen
Druženje s prijatelji/icami	97,9%	99,7%	0,003 – je statistično značilen

N=1262

Graf 4: Ukvarjanje z aktivnostmi na običajni delovni dan v tednu glede na spol.

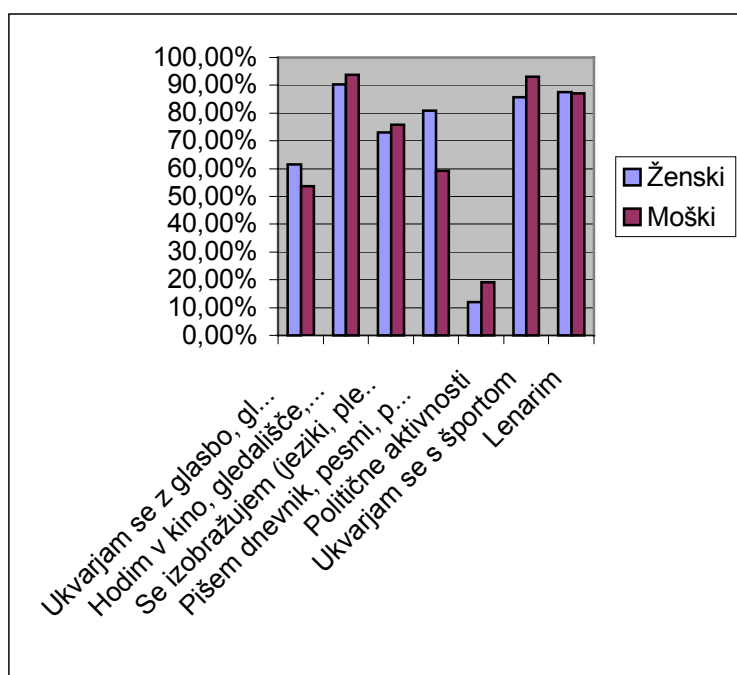
Gledanje televizije je pri obeh spolih močno zastopano, ker mladim najverjetneje predstavlja del vsakdanje rutine. Statistično značilne razlike med spoloma se pojavljajo pri ukvarjanju z gospodinjskimi opravili in nakupovanju, s katerimi se več ukvarjajo ženske, medtem ko več časa druženju s prijatelji/cami namenijo moški. Pri ostalih aktivnostih glede na spol ni razlik.

TABELA 21:
UKVARJANE Z AKTIVNOSTMI PO OPRAVLJENIH OBVEZNOSTIH GLEDE NA SPOL

AKTIVNOSTI	SPOL		χ^2
	Ženski	Moški	
<i>Ukvarjam se z glasbo, gledališčem, likovno umetnostjo, ...</i>	61,6%	53,7%	0,004 – je statistično značilen
<i>Hodim v kino, gledališče, na koncerte</i>	90,4%	93,8%	0,025 – je statistično značilen
<i>Se izobražujem (jeziki, ples, računalništvo, ...)</i>	73,0%	75,8%	0,254 – ni statistično značilen
<i>Pišem dnevnik, pesmi, pisma, berem</i>	80,8%	59,2%	0 – je statistično značilen
<i>Politične aktivnosti</i>	11,9%	19,2%	0 – je statistično značilen
<i>Ukvarjam se s športom</i>	85,6%	93,2%	0 – je statistično značilen
<i>Lenarim</i>	87,5%	87,2%	0,885 – ni statistično značilen

N=1262

Graf 5: Ukvarjanje z aktivnostmi po opravljenih obveznostih glede na spol.

Razlike med spoloma glede ukvarjanja z aktivnostmi po opravljenih službenih, šolskih, gospodinjstkih obveznostih, se pojavijo pri obiskovanju kina, gledališča, koncertov, ukvarjanju s športom, s katerimi se več ukvarjajo moški. S pisanjem dnevnika, pesmi, pisem in branjem ter ukvarjanjem z glasbo pa se statistično značilno več ukvarjajo ženske. Tukaj lahko potrdimo ugotovitev, ki jo je postavila Černigoj Sadarjeva, da se ženske več ukvarjajo z aktivnostmi, za katere je značilna telesna pasivnost, moški pa z aktivnostmi, za katere je značilna telesna aktivnost. Ženske dajejo prednost tistim področjem aktivnosti, ki kažejo na

orientacijo v privatno in družinsko življenje. Potreba po političnem udejstvovanju je minimalna (pri ženskah je manjša kot pri moških).

V naslednji tabeli bom predstavila razlike glede na spol pri ukvarjanju z informacijsko tehnologijo za posamezno doseženo stopnjo izobrazbe. Predstavljena je kategorija ukvarjanja s to aktivnostjo več kot dve uri na dan.

TABELA 22:

UKVARJANJE Z OSEBNIM RAČUNALNIKOM ZA POSAMEZNO STOPNJO IZOBRAZBE GLEDE NA SPOL

AKTIVNOST	IZOBRAZBENI STATUS		SPOL		χ^2
			ŽENSKI	MOŠKI	
Ukvarjanje z računalnikom	Končana 2, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola	Več kot dve uri	7,0%	14,4%	0,09 - ni statistično značilen
	Končana 4-letna srednja šola ali več	Več kot dve uri	32,5%	34,4%	0,231 – ni statistično značilen

N=1262

Pri ukvarjanju z informacijsko tehnologijo vidimo, da ne prihaja do večjih spolnih razlik. Razlike niso statistično značilne. Iz spodnje tabele pa je razvidno, da glede na doseženo stopnjo izobrazbe v posameznem spolu prihaja do razlik. Če pogledamo kategorijo več kot dve uri, vidimo, da se ne glede na spol več ukvarjajo z računalnikom višje izobraženi.

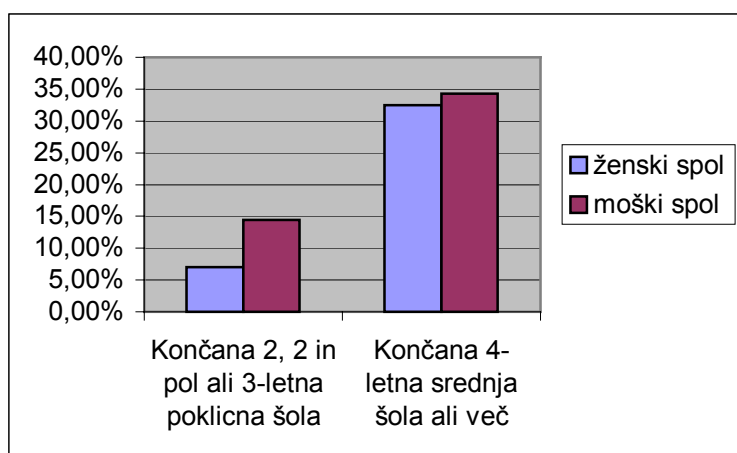
TABELA 23:

UKVARJANJE Z OSEBNIM RAČUNALNIKOM ZA POSAMEZNI SPOL GLEDE NA STOPNJO IZOBRAZBE

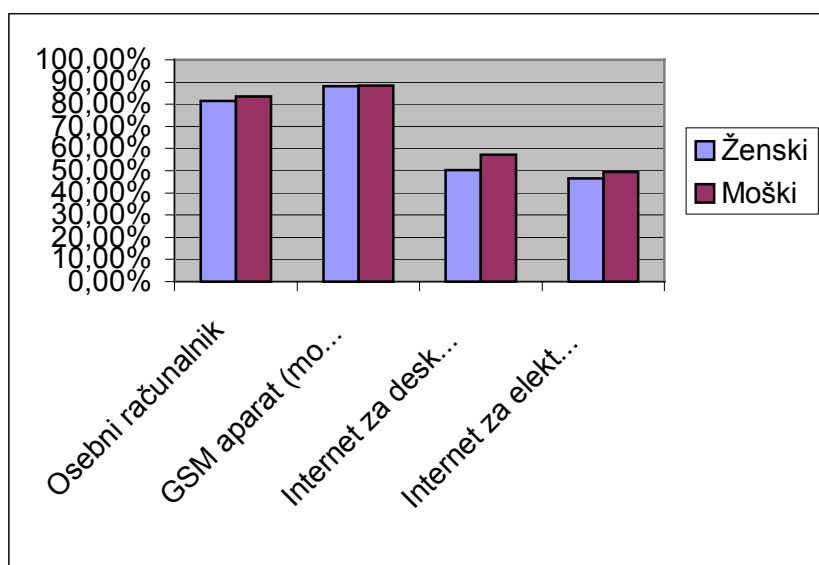
AKTIVNOST	SPOL		IZOBRAZBENI STATUS		χ^2
			Končana 2, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola	Končana 4-letna srednja šola ali več	
Ukvarjanje z računalnikom	ŽENSKI	Do dve uri	57,5%	53,9%	0 - je statistično značilen
		Več kot dve uri	7,0%	32,5%	
		Se ne ukvarja	35,5%	13,6%	
	MOŠKI	Do dve uri	59,4%	56,4%	0 – je statistično značilen
		Več kot dve uri	14,4%	34,3%	
		Se ne ukvarja	26,2%	13,6%	

N=1262

Graf 6: Ukvarjanje z računalnikom več kot dve uri na dan glede na spol in izobrazbeni status.

Graf 7: Uporaba informacijske tehnologije glede na spol.

Informacijska tehnologija zadeva bolj moške kot ženske, vendar tudi te razlike niso več velike. Pojavlja se torej večja razlika glede na izobrazbeni status kot na spol. Pri informacijski tehnologiji višja stopnja dosežene izobrazbe zmanjšuje razlike med spoloma.

Predstavila bom še rezultate, kjer ugotavljam razlike v ukvarjanju z različnimi aktivnostmi glede na stopnjo izobrazbe za posamezni spol.

TABELA 24:

UKVARJANJE Z NAŠTETIMI AKTIVNOSTMI NA OBIČAJNI DELOVNI DAN ZA POSAMEZNI SPOL GLEDE NA IZOBRAZBENI STATUS

AKTIVNOSTI	SPOL		IZOBRAZBENI STATUS		χ^2
			<i>Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	
Učenje in priprava na šolo	ŽENSKI	Več kot dve uri	33,3%	26,9%	0,371 – ni statistično značilen
	MOŠKI	Več kot dve uri	10,5%	19,8%	0,021 – je statistično značilen
Gledanje TV	ŽENSKI L	Več kot dve uri	27,6%	18,6%	0,014 – je statistično značilen
	MOŠKI	Več kot dve uri	30,7%	23,9%	0,146 – ni statistično značilen
Gospodinjska opravila, delo na kmetiji, na vrtu	ŽENSKI	Več kot dve uri	35,5%	29,5%	0,022 – je statistično značilen
	MOŠKI	Več kot dve uri	23,9%	13,6%	0 – je statistično značilen
Nakupovanje	ŽENSKI	Več kot dve uri	11,8%	7,7%	0,013 – je statistično značilen
	MOŠKI	Več kot dve uri	10,0%	3,4%	0,021 – je statistično značilen
Druženje s prijatelji/cami	ŽENSKI	Več kot dve uri	34,9%	24,0%	0,010 – je statistično značilen
	MOŠKI	Več kot dve uri	51,2%	33,6%	0 – je statistično značilen

N=1262

Razlike se kažejo pri moških, pri učenju in pripravi na šolo, kjer se več kot dve uri na dan učijo ti, ki imajo višjo izobrazbo. Pri gledanju televizije prihaja do razlik pri ženskah, kjer nižje izobražene več gledajo televizijo v primerjavi z višje izobraženimi. Pri vseh ostalih aktivnostih so razlike glede na doseženo stopnjo izobrazbe v posameznem spolu statistično značilne. Torej se nižje izobražene ženske ali moški statistično značilno različno ukvarjajo z aktivnostmi v primerjavi z višje izobraženimi ženskami in moškimi.

TABELA 25:

UKVARJANJE Z NAŠTETIMI AKTIVNOSTMI PO KONČANIH OBVEZNOSTIH ZA POSAMEZNI SPOL GLEDE NA IZOBRAZBENI STATUS

AKTIVNOSTI	SPOL		IZOBRAZBENI STATUS		χ^2
			<i>Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	
Ukvarjanje z glasbo	ŽENSKI	Pogosto	17,6%	16,2%	0,650 – ni statistično značilen
	MOŠKI	Pogosto	18,7%	14,2%	0,128 – ni statistično značilen
Hodim v kino, gledališče, na koncerte	ŽENSKI	Pogosto	20,6%	28,3	0,034 – je statistično značilen
	MOŠKI	Pogosto	22,8	30,1	0,035 – je statistično značilen
Se izobražujem (jeziki, ples, računalništvo, ...)	ŽENSKI	Pogosto	15,5	23,6	0,016 – je statistično značilen
	MOŠKI	Pogosto	14,9	31,5	0 – je statistično značilen
Ukvarjam se s športom	ŽENSKI	Pogosto	18,0	23,6	0,105 – ni statistično značilen
	MOŠKI	Pogosto	38,9	48,0	0,020 – je statistično značilen
Politične aktivnosti	ŽENSKI	Pogosto	0,9	1,0	0,820 – ni statistično značilen
	MOŠKI	Pogosto	0,6	1,0	0,556 – ni statistično značilen
Pišem dnevnik, pisma, pesmi, berem	ŽENSKI	Pogosto	22,7	28,5	0,118 – ni statistično značilen
	MOŠKI	Pogosto	5,2	12,9	0,001 – je statistično značilen
Lenarim	ŽENSKI	Pogosto	23,6	21,7	0,588 – ni statistično značilen
	MOŠKI	Pogosto	26,1	19,1	0,034 – je statistično značilen

N=1262

Tudi ta tabela nam prikazuje statistične razlike v ukvarjanju z aktivnostmi po končanih obveznostih glede na stopnjo izobrazbe za posamezni spol. Največje razlike se pojavijo pri dodatnem izobraževanju za oba spola glede na doseženo stopnjo izobrazbe, kjer se višje izobraženi bolj pogosto ukvarjajo s to aktivnostjo. Velike razlike se pojavijo tudi pri moških pri pisanju dnevnika, pisem, pesmi in branju, ukvarjanju s športom. Višje izobraženi moški se več ukvarjajo s tem v primerjavi z nižje izobraženimi. Statistično značilne razlike med izobrazbenima stopnjama za vsak spol posebej se pojavijo tudi pri obiskovanju kina, gledališča in koncertov, kjer spet tovrstne prireditve več obiskujejo višje izobraženi.

TABELA 26:

UKVARJANJE Z NAŠTETIMI AKTIVNOSTMI GLEDE NA SPOL ZA POSAMEZNO STOPNJO IZOBRAZBE

AKTIVNOSTI	IZOBRAZBENI STATUS		SPOL		χ^2
			ŽENSKI	MOŠKI	
Učenje in priprava na šolo	Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj	Več kot dve uri	33,3%	10,5%	0 – je statistično značilen
	Dokončana 4-letna srednja šola ali več	Več kot dve uri	26,9%	19,8%	0,136 – ni statistično značilen
Gledanje TV	Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj	Več kot dve uri	27,6%	30,7	0,349 – ni statistično značilen
	Dokončana 4-letna srednja šola ali več	Več kot dve uri	18,6%	23,9%	0,216 – ni statistično značilen
Gospodinjska opravila, delo na kmetiji, na vrtu	Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj	Več kot dve uri	35,5%	23,9%	0 – je statistično značilen
	Dokončana 4-letna srednja šola ali več	Več kot dve uri	29,5%	13,6%	0 – je statistično značilen
Nakupovanje	Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj	Več kot dve uri	11,8%	10,0%	0,088 – ni statistično značilen
	Dokončana 4-letna srednja šola ali več	Več kot dve uri	7,7%	3,4%	0,001 – je statistično značilen
Druženje s prijatelji/cami	Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj	Več kot dve uri	34,9%	51,2%	0 – je statistično značilen
	Dokončana 4-letna srednja šola ali več	Več kot dve uri	24,0%	33,6%	0,012 – je statistično značilen

N=1262

Značilna statistična razlika se kaže pri učenju in pripravi na šolo pri dokončani 2, 2 in pol ali 3-letni poklicni šoli, kjer se ženske veliko več učijo in pripravljajo na šolo v primerjavi z moškimi. Razlika se še kaže pri gospodinjskih opravilih, kjer je za obe stopnji izobrazbe značilno, da se ženske več ukvarjajo s to aktivnostjo v primerjavi z moškimi. Pri druženju s prijatelji/cami pa je ravno obratno. Pri ženskah z nižjo izobrazbo gre za način življenja, v katerem prevladuje monotona rutina, aktivnosti na delovnem mestu (za te, ki so že zaposlene) pa so običajno tudi fizično naporene, tako da postane gospodinjsko delo njihovo področje avtonomije in ustvarjalnosti.

TABELA 27:

UKVARJANJE Z AKTIVNOSTMI PO KONČANIH OBVEZNOSTIH GLEDE NA SPOL ZA POSAMEZNO STOPNJO IZOBRAZBE

AKTIVNOSTI	IZOBRAZBENI STATUS		SPOL		χ^2
			ŽENSKI	MOŠKI	
<i>Ukvarjanje z glasbo</i>	<i>Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	Pogosto	17,6%	13,7%	0,734 – ni statistično značilen
	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	Pogosto	16,2%	14,2%	0,482 – ni statistično značilen
<i>Hodim v kino, gledališče, na koncerte</i>	<i>Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	Pogosto	20,6%	22,8%	0,530 – ni statistično značilen
	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	Pogosto	28,3%	30,1%	0,595 – ni statistično značilen
<i>Se izobražujem (jeziki, ples, računalništvo, ...)</i>	<i>Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	Pogosto	15,5%	14,9%	0,860 – ni statistično značilen
	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	Pogosto	23,6%	31,5%	0,021 – je statistično značilen
<i>Ukvarjam se s športom</i>	<i>Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	Pogosto	18,0%	38,9%	0 – je statistično značilen
	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	Pogosto	23,6%	48,0%	0 – je statistično značilen
<i>Politične aktivnosti</i>	<i>Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	Pogosto	0,9%	0,6%	0,698 – ni statistično značilen
	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	Pogosto	1,0%	1,0%	0,947 – ni statistično značilen
<i>Pišem dnevnik, pisma, pesmi, berem</i>	<i>Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	Pogosto	22,7%	5,2%	0 – je statistično značilen
	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	Pogosto	28,5%	12,9%	0 – je statistično značilen
<i>Lenarim</i>	<i>Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	Pogosto	23,6%	26,1%	0,498 – ni statistično značilen
	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	Pogosto	21,7%	19,1%	0,393 – ni statistično značilen

N=1262

Pri prostočasnih aktivnostih, ki mladim ostanejo na voljo po končanih delovnih, šolskih obveznostih, lahko vidimo, da se pojavljajo statistične razlike pri ukvarjanju s športom za obe stopnji izobrazbe. V obeh primerih se s športom ukvarjajo več moški kot ženske, prav tako je statistično značilna razlika pri kategoriji pišem dnevnik, pesmi, pisma, berem, kjer se več ukvarjajo s to aktivnostjo ženske v obeh primerih dosežene stopnje izobrazbe. Statistično značilna razlika se še pojavi pri dodatnem izobraževanju pri višje izobraženih, kjer se dodatno izobražujejo več moški kot ženske.

Na splošno lahko rečemo, da ženske manj gledajo TV, več časa posvetijo gospodinjskim opravilom in manj druženju s prijatelji/cami v primerjavi z moškimi. Pri moških je najvišje zastopana prostočasna aktivnost ukvarjanje s športom, nato dodatno izobraževanje teh, ki so končali 4-letno srednjo šolo ali več, in obiskovanje kina, gledališča in koncertov. Pri ženskah pa je najvišje zastopana aktivnost pišem dnevnik, pisma, pesmi, berem pri teh, ki so končale 4-letno srednjo šolo ali več.

Pri prostočasnih aktivnostih, ki mladim ostanejo na voljo po končanem delovnem, šolskem dnevu, vidimo, da ženske, ki imajo končano 4-letno srednjo šolo ali več, veliko bolj aktivno in pestro porabijo svoj prosti čas v primerjavi s temi, ki imajo končano poklicno šolo ali manj. Veliko več berejo, se dodatno izobražujejo, ukvarjajo s športom, hodijo v kino, gledališče in na koncerte. Enako se pokaže tudi pri fantih.

Hipotezo, da pri preživljanju prostega časa prihaja do razlik med spoloma, lahko potrdim, saj se pri nekaterih prostočasnih aktivnostih pojavljajo statistično značilne razlike.

8.3 RAZLIKE MED MLADIMI PRI PREŽIVLJANJU PROSTEGA ČASA GLEDE NA MATERIALNI STATUS IZVORNE DRUŽINE

Družba tveganja in negotovosti posameznika in posameznico sili k individualnemu, osebnemu stilu življenja, dela in učenja, če želi slediti informacijski modernizaciji. Naslanjanje na tradicionalne rešitve, kot so družina, socialni sloj, razred, ideologije izgubljajo na pomenu. Tako se v postmoderni družbi govori o individualizaciji življenjskega procesa. Beck (Malnar 1996: 70) kot enega poglavitnih pogojev procesa moderne individualizacije vidi državo blaginje, ki raztaplja tradicionalne elemente industrijske družbe, torej razredno kulturo in družinske vloge, po drugi strani pa razmerja neenakosti ostajajo stabilna. Beck opozarja, da se relativna struktura neenakosti ni spremenila, še vedno obstaja, prišlo pa je do razpršitve življenjskih stilov. Pri tem izpostavlja zlasti splošni dvig izobrazbene ravni in dohodka, spremembe v strukturi družine, spremembe bivalnih pogojev in tudi prostega časa. Na podlagi vseh teh sestavin v okolju se je posameznikova "biografija" lahko individualizirala. Torej materialni kazalci niso zadosten kazatelj socialne neenakosti v družbi, potrebno je še razlikovanje življenjskih stilov in socialnih identitet.

Tudi Bourdieu (Malnar 1996: 74) meni, da nove dinamike razslojevanja ne moremo meriti le po ekonomski osi neenakosti, ampak tudi po oseh kulturnega in socialnega kapitala. In ravno neenakosti v deležih posameznih kapitalov med skupinami so ključne za

pojasnjevanje življenjskih stilov. Ne le materialni status izvorne družine, tudi njihov življenjski stil, vrednote vplivajo na posameznikov način preživljanja prostega časa.

Najprej bom predstavila rezultate posameznikove subjektivne zaznave materialnega statusa družine glede na doseženo stopnjo izobrazbe.

TABELA 28:

RAZMERJE MLADIH S KONČANO ŠOLO GLEDE NA MATERIALNI STATUS IZVORNE DRUŽINE

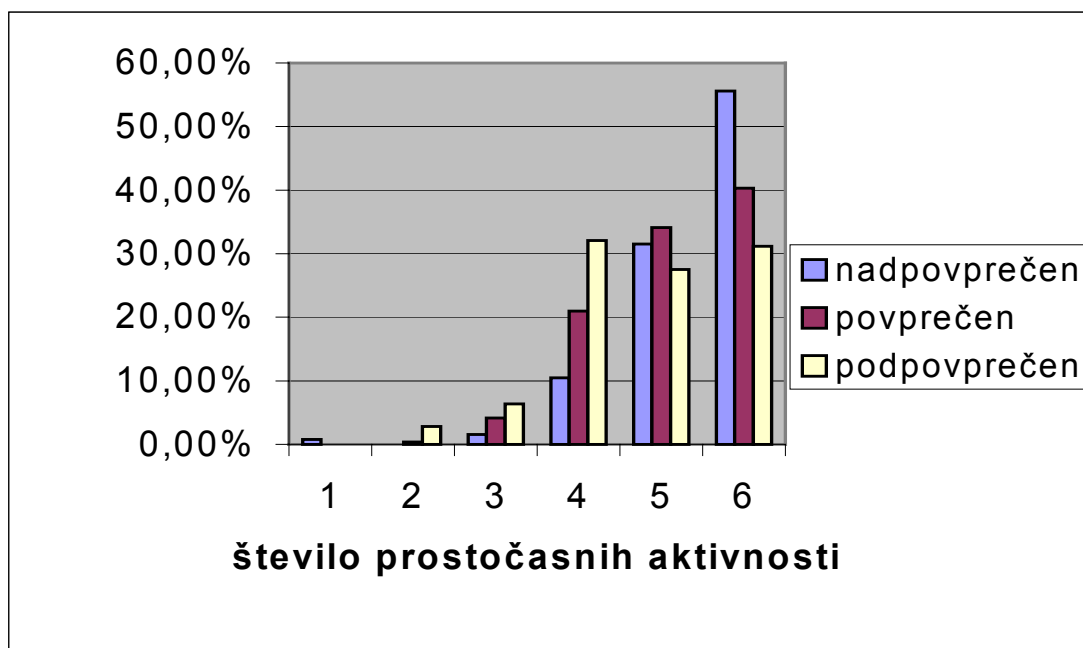
MATERIALNI STATUS DRUŽINE	IZOBRAZBENI STATUS		χ^2
	<i>Dokončana 2-, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	
Nadpovprečen	7,6%	12,5%	0,015 – je statistično značilen
Povprečen	82,4%	79,4%	
Podpovprečen	10,0%	8,2%	

N=1262

Vidimo, da je daleč največ družin s povprečnim materialnim statusom, kar je tudi razumljivo. Je pa zanimivo, da je več teh, ki ocenjujejo materialni status svoje družine kot nadpovprečen s končano 4-letno srednjo šolo ali več, in največ teh, ki ocenjujejo materialni status svoje družine kot podpovprečen s končano 2, 2 in pol ali 3-letno poklicno šolo ali manj. To nam pove, da je materialni status zelo pomemben pri nadaljnjem šolanju mladih. Iz tega sledi ali starši lahko nudijo svojemu otroku finančno pomoč pri izobrazbi ali ne. Kot sem že prej omenila, materialni status izvorne družine ni edina determinanta, ki vpliva na izobraževanje mladih, pomembni so še življenjski stil, socialne identitete, kulturni kapital, vrednote, ipd.

Med materialnim statusom družine in številom prostočasnih aktivnosti obstajajo povezave.

Graf 8: Število aktivnosti v prostem času glede na materialni status izvirne družine.

Razlike se pojavijo pri mladih, ki uvrščajo svojo družino v nadpovprečen in povprečen status, in pri teh, ki uvrščajo svojo družino v podpovprečen materialni status. Daleč največ je teh, ki se ukvarjajo z največ in z najbolj raznovrstnimi dejavnostmi ravno med temi, ki imajo dobro materialno podprte družine. To pa nas privede do tega, da starši, ki več zaslužijo, lahko omogočajo otroku več prostočasnih aktivnosti. Večino aktivnosti je namreč treba plačevati, tako da denar in družbeni razred vplivata na izrabo in preživljanje prostega časa.

TABELA 29:

AKTIVNOSTI V OBIČAJNEM DELOVNEM DNEVU GLEDE NA MATERIALNI POLOŽAJ DRUŽINE

AKTIVNOSTI	MATERIALNI POLOŽAJ			χ^2
	<i>Nadpovprečen</i>	<i>Povprečen</i>	<i>Podpovprečen</i>	
<i>Učenje in priprava na šolo</i>	88,5%	80,8%	73,2%	0,037 – je statistično značilen
<i>Ukvarjanje z računalnikom</i>	90,2%	81,3%	68,4%	0 – je statistično značilen
<i>Gledanje TV</i>	99,2%	98,7%	93,6%	0 – je statistično značilen
<i>Gospodinjstva opravila</i>	89,8%	92,1%	89,5%	0,486 – ni statistično značilen
<i>Nakupovanje</i>	95,9%	95,0%	95,3%	0,916 – ni statistično značilen
<i>Druženje s prijatelji/cami</i>	100,0%	98,7%	98,1%	0,380 – ni statistično značilen

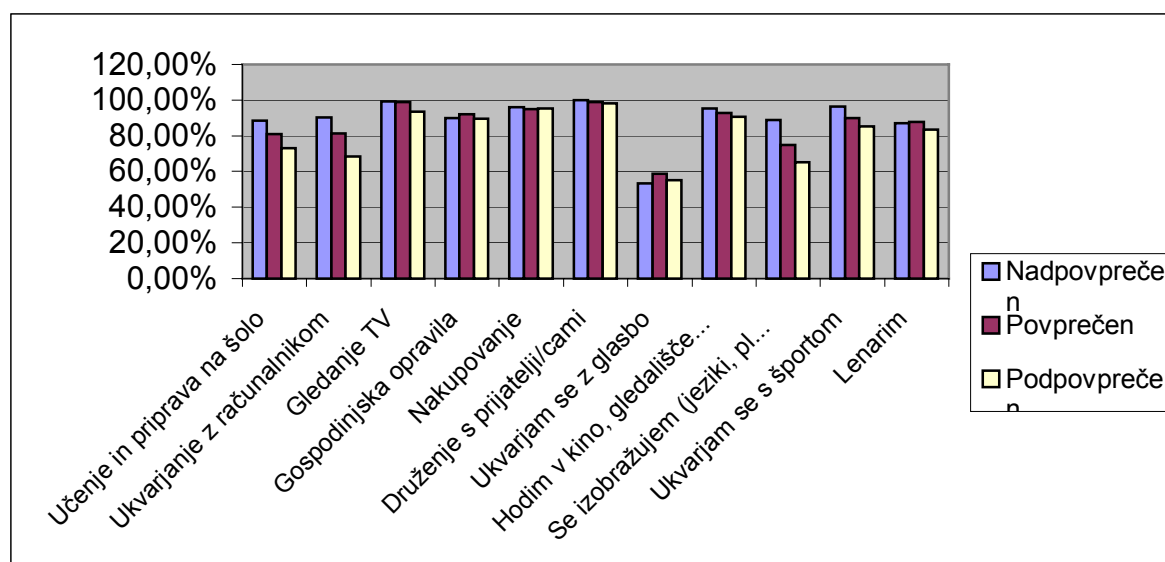
N=1262

TABELA 30:
 AKTIVNOSTI PO OPRAVLJENIH OBVEZNOSTIH GLEDE NA MATERIALNI
 POLOŽAJ DRUŽINE

AKTIVNOSTI	MATERIALNI POLOŽAJ			χ^2
	Nadpovprečen	Povprečen	Podpovprečen	
<i>Ukvarjam se z glasbo</i>	53,2%	58,6%	55,0%	0,435 – ni statistično značilen
<i>Hodim v kino, gledališče, na koncerte</i>	95,2%	92,8%	90,8%	0 – je statistično značilen
<i>Se izobražujem (jeziki, ples, računalništvo,...)</i>	88,8%	74,8%	65,1%	0 – je statistično značilen
<i>Ukvarjam se s športom</i>	96,4%	90,0%	85,3%	0,069 – ni statistično značilen
<i>Lenarim</i>	87,2%	87,9%	83,5%	0,416 – ni statistično značilen

N=1262

Graf 9: Ukvarjanje s prostočasnimi aktivnostmi glede na materialni položaj družine.

Vidimo, da se ti, ki označujejo materialni status svoje družine kot povprečen ali nadpovprečen, več izobražujejo, hodijo v kino, gledališča, na koncerte in se ukvarjajo z računalnikom, učijo in pripravljajo na šolo ter gledajo TV. Iz tega povzamemo, da je preživljanje prostega časa povezano z materialnim statusom izvirne družine. Višji je torej materialni status družine, več si lahko mladi privoščijo aktivnosti, za katere je potreben denar, ker jih je treba plačati. To pa so razni tečajji, obiskovanje kina, koncertov, ukvarjanje z računalnikom, lastna televizija.

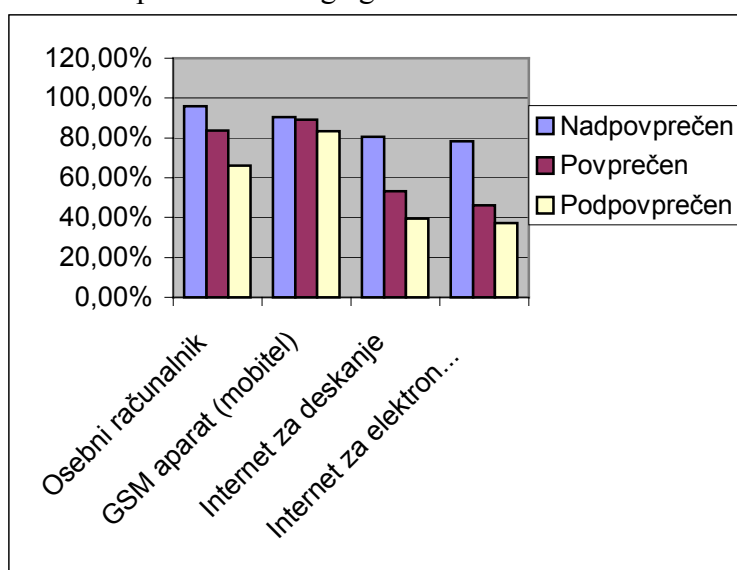
Naslednja tabela ponazarja razlike v uporabi informacijske tehnologije glede na materialni status družine.

TABELA 31:
POGOSTOST UPORABE NAŠTETEGA GLEDE NA MATERIALNI POLOŽAJ DRUŽINE

UPORABA NAŠTETEGA	MATERIALNI POLOŽAJ			χ^2
	Nadpovprečen	Povprečen	Podpovprečen	
<i>Osebni računalnik</i>	96,0%	83,9%	66,1%	0 – je statistično značilen
<i>GSM aparat (mobitel)</i>	90,4%	89,1%	83,5%	0,176 – ni statistično značilen
<i>Internet za deskanje</i>	80,6%	53,3%	39,4%	0 – je statistično značilen
<i>Internet za elektronsko pošto</i>	78,4%	46,3%	37,3%	0 – je statistično značilen

N=1262

Graf 10: Uporaba naštetega glede na materialni status družine.

Z osebnim računalnikom in z njim povezanimi aktivnostmi se največ ukvarjajo ti, ki ocenjujejo materialni položaj svoje družine kot nadpovprečen in povprečen. Kajti le – ti imajo verjetno večje možnosti posedovanja teh predmetov in možnosti ukvarjanja z njimi.

Hipotezo, da materialni status družine vpliva na prosti čas mladih, lahko potrdim, ker se pojavljajo statistično značilne razlike. Te so največje pri aktivnostih, kjer je potreben finančni kapital, saj je treba plačati tečaj, delavnico, ali pa so potrebni nekakšni pripomočki, ki zahtevajo veliko denarja.

Pri spremenljivkah učenje in priprava na šolo, ukvarjanje z osebnim računalnikom (uporabo le-tega za deskanje in elektronsko pošto), gledanje televizije, dodatno izobraževanje se pojavlja statistično značilna razlika. Zato lahko trdimo, da so zgoraj naštete spremenljivke in materialni status družine povezane oz. materialni status družine vpliva na preživljanje prostega časa.

8.4 VEČJI DEL MLADOSTNIŠKEGA PROSTEGA ČASA JE V VLOGI IZOBRAŽEVANJA

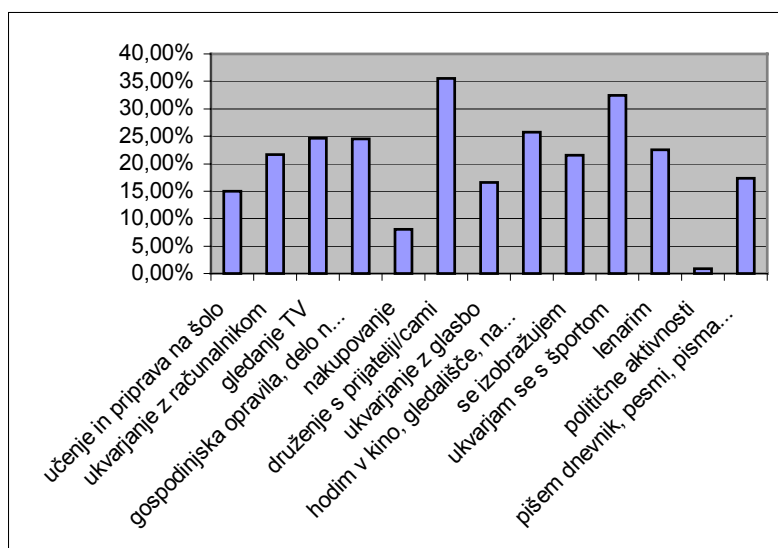
Veliko prostega časa mladi namenijo izobraževanju, tako šolskemu kot obšolskemu, kar nam prikazuje tudi graf 11. K izobraževanju prištevamo razne tečaje tujih jezikov, računalništva, plesne tečaje, glasbeno šolo, likovno ustvarjanje, športne treninge kot tudi šolske, domače naloge in priprave za preverjanje znanja. Slednje res lahko štejemo med prostočasne aktivnosti, ker tudi prispevajo k osebni rasti, zviševanju samovrednotenja in okrepitvi neformalnega druženja.

Del vzroka za poplavo izobraževalnih prostočasnih aktivnosti je v zvišanju pomena vednosti, znanja in informiranosti. Kot sem že omenila, se pojavlja danes »rastoč pritisk na mlade, da si pridobijo čim več in čim višjo izobrazbo, visoko kulturno raven in nanju vezana priznanja, spričevala, nazive, ki omogočajo družbeno promocijo, kariero, privilegije, ipd« (Ule 1999: 265). Zato se že pojavlja načrtno pomikanje izobraževalnega procesa v čedalje zgodnejša otroška leta.

Vzgojne in izobraževalne ustanove izgubljajo monopol nad vzgojo in izobraževanjem otrok in mladine. Krepi pa se ponudba in trg neformalnih izobraževalnih ponudb in zunajšolskih učnih aktivnosti. To so glasbene šole, slikarske šole, računalniško izobraževanje, obiskovanje različnih tečajev, predavanj in delavnic. Krepi se pritisk na starše, da začnejo svoje otroke izobraževati že v predšolskem obdobju.

Pa si pogledjmo v grafu, kako so tovrstne aktivnosti zastopane po pogostosti.

Graf 11: Pogostost ukvarjanja s prostočasnimi aktivnostmi

To hipotezo lahko le delno potrdimo. Učenje, priprava na šolo in izobraževanje so pogosto zastopane v prostem času mladih, vendar se mladi ukvarjajo veliko več z drugimi aktivnostmi, ki so bolj sproščujoče in so najverjetneje bolj močan kazatelj osebne izbire in svobode. Mladi se tudi veliko ukvarjajo z računalnikom in s športom, vendar to ni nujno le kot dodatno izobraževanje ali trening. Lahko je tudi igranje igrice na računalniku, poslušanje glasbe, gledanje filmov in ukvarjanje s športom za sprostitev. Mladi torej poleg vseh svojih šolskih in delovnih obveznostih najdejo še čas za medsebojno druženje, oblikovanje življenjskega sloga, za zadovoljevanje mnogih pomembnih potreb. Visoka pričakovanja odraslih, tako doma kot v šoli, izzovejo velike obremenitve, stresne situacije, kar je vzrok za krčenje prostega časa mladih in ukvarjanje z aktivnostmi, kjer tovrstne obremenitve in stresi potonejo v pozabo. To pa se najbolje kompenzira v pasivnem preživljanju prostega časa.

9. MLADINA IN OBRAT V INDIVIDUALIZEM

»Zadnja četrtina stoletja se, kot pravi U. Beck, bistveno razlikuje od preostalih četrtin stoletja, ki so bile označene kot obdobje množic, kolektivism, rasti državnih in totalitarnih moči, množičnih strank, sindikatov. V zadnji četrtini pa je prišlo do velikega obrata v individualizem« (Ule 2000: 71). Vrednote mladih postajajo vse bolj subjektivne, pomembna je pravica do individualnosti. Tudi Uletova meni, da je danes za mlade značilen dokaj neorganiziran, fluiden in praviloma nehierarhiziran sklop vrednot, ciljev, idealov, pa tudi vezanost mladih na določene vrednote, cilje in ideale je oslabela (Ule, 2000: 71-72).

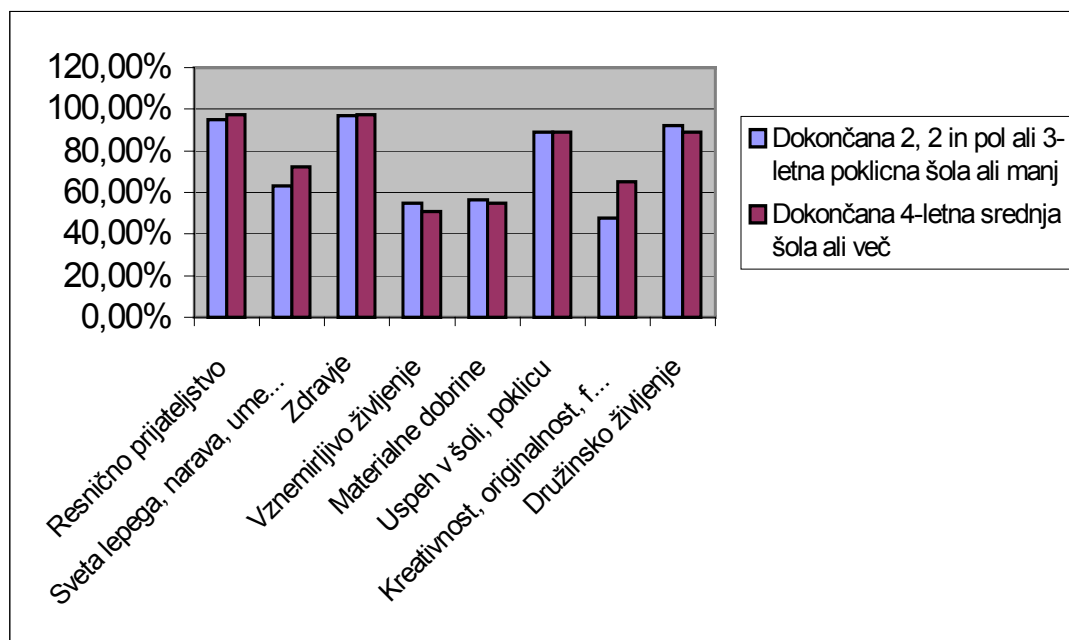
Pa si pogledjmo, kako se v vrednotnih orientacijah razlikujejo mladi glede na izobrazbeni status.

TABELA 32:
POMEMBNOST KLJUČNIH ŽIVLJENJSKIH PODROČIJ (VREDNOT) MLADIH LJUDI
GLEDE NA IZOBRAZBENI STATUS

VREDNOTE		IZOBRAZBENI STATUS		χ^2
		<i>Dokončana 2, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj</i>	<i>Dokončana 4-letna srednja šola ali več</i>	
<i>Resnično prijateljstvo</i>	Pomembno	95,0%	97,2%	0,038 – je statistično značilen
<i>Svet lepega, narava, umetnost</i>	Pomembno	63,2%	72,3%	0,001 – je statistično značilen
<i>Zdravje</i>	Pomembno	97,0%	97,5%	0,611 – ni statistično značilen
<i>Vznemirljivo življenje</i>	Pomembno	54,8%	50,7%	0,143 – ni statistično značilen
<i>Materialne dobrine</i>	Pomembno	56,3%	55,0%	0,628 – ni statistično značilen
<i>Uspeh v šoli, poklicu</i>	Pomembno	89,1%	89,0%	0,979 – ni statistično značilen
<i>Kreativnost, originalnost, fantazija</i>	Pomembno	47,6%	65,0%	0 – je statistično značilen
<i>Družinsko življenje</i>	Pomembno	92,2%	89,2%	0,072 – ni statistično značilen

N=1262

Graf 12 : Pomembnost vrednotnih orientacij glede na izobrazbeni status.

Med izbranimi vrednotami prevladuje zdravje, temu sledi resnično prijateljstvo, uspeh v šoli, družinsko življenje, šele nato si sledijo svet lepega, narava, umetnost, kreativnost,

originalnost, fantazija, nato materialne dobrine in na koncu vznemirljivo življenje. Torej lahko ugotovimo, da se pojavljajo vrednote, ki so bližje posamezniku in njegovemu osebnemu izkustvu. Poudarjena je potreba po ontološki varnosti, torej da se lahko zanesemo na ljudi in stvari v neposrednem življenjskem okolju. Visoko vrednotenje zdravja, družinskega življenja in resničnega prijateljstva lahko razumemo v pomenu zagotavljanja potrebe po ontološki varnosti. Visoko vrednotenje resničnega prijateljstva pri mladih je normalno in pričakovano, kajti mladost je obdobje intenzivnih socialnih vezi in potreb po vrstniškem druženju. Za sodobne rizične družbe je vzpostavljanje čim intimnejših vrstniških podpornih mrež še bolj pričakovano, ker gladijo in na neki točki ukinjajo negotovosti in tveganja.

Statistično značilne razlike se pojavijo pri vrednoti resnično prijateljstvo, svet lepega, narava in umetnost ter kreativnost, originalnost in fantazija. Višje izobraženim te vrednote pomenijo več v primerjavi z nižje izobraženimi. Višje izobraženi so v primerjavi z nižje izobraženimi bolj kreativni, originalni, ker to od njih zahteva način dela v šoli in v službi.

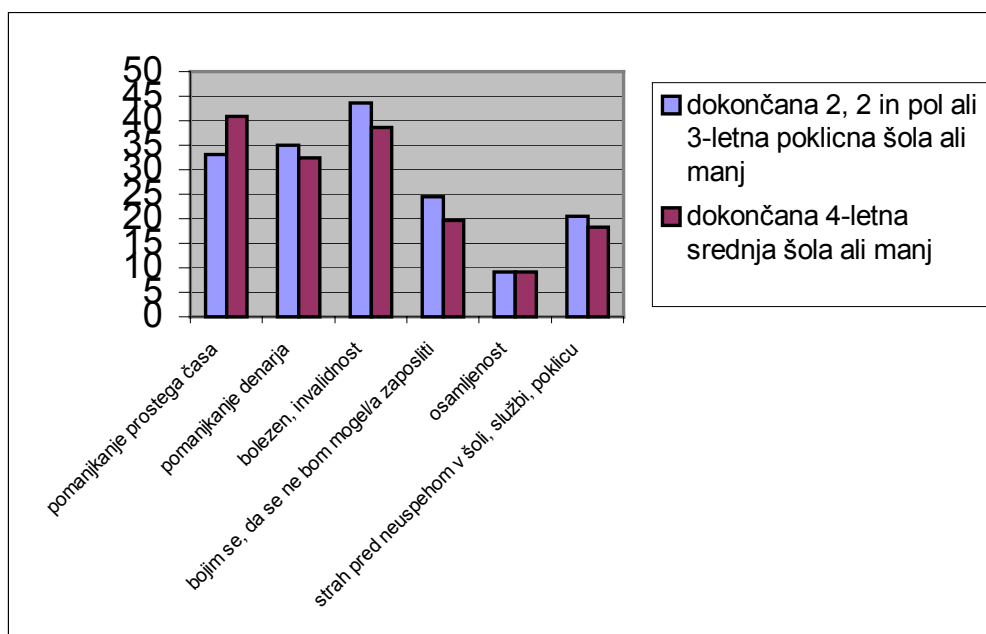
Pri poglavitnih problemih, ki jih mladi zaznavajo, je poleg bolezni in invalidnosti, pomanjkanje prostega časa med najvišje uvrščenimi, kar nam spet odslkava dejansko stanje vrednotnih orientacij mladih, ki kaže na velik pomen, ki ga mladi pripisujejo kvaliteti vsakdanjega (zasebnega, individualiziranega) življenja. Velik problem mladi zaznavajo tudi v pomanjkanju denarja. Problem pomanjkanja prostega časa je večji pri višje izobraženih in manjši pri strahu, ki ga mladi čutijo, da se ne bodo mogli zaposliti ter bolezni in invalidnosti. Višje izobraženi imajo dejansko manj prostega časa, več se izobražujejo in ukvarjajo z aktivnostmi, ki jih ne zaznavajo kot prosti čas.

Strah pred nezmožnostjo zaposlitve in nezaposlenostjo odslkava negotov prehod iz izobraževalnega sistema v sistem zaposlovanja. Da bi mladi postali na trgu delovne sile, na katerega bodo morali po izobraževanju vstopiti, konkurenčni, je naložba v izobraževanje ena izmed racionalnih strategij, ki omogoča minimiranje in obvladovanje teh tveganj. Zato se kaže večji strah pred nezmožnostjo zaposlitve prav pri nižje izobraženih, ki imajo slabšo izhodiščno pozicijo na trgu delovne sile. Vzporedno s tem narašča pomembnost odločitev glede izobraževanja, poklicne izbire, podaljševanja šolanja, itd.

TABELA 33:
PROBLEMI MLADIH GLEDE NA IZOBRAZBENI STATUS

PROBLEMI		IZOBRAZBENI STATUS		χ^2
		Dokončana 2, 2 in pol ali 3-letna poklicna šola ali manj	Dokončana 4-letna srednja šola ali več	
Pomanjkanje prostega časa	Zelo velja	33,1%	40,9%	0,014 – je statistično značilen
Pomanjkanje denarja	Zelo velja	35,0%	32,4%	0,318 – ni statistično značilen
Bolezen, invalidnost	Zelo velja	43,7%	38,7%	0,007 – je statistično značilen
Bojim se, da se ne bom mogel zaposliti	Zelo velja	24,4%	19,6%	0,050 – je statistično značilen
Osamljenost	Zelo velja	9,1%	9,2%	0,748 – ni statistično značilen
Strah pred neuspehom v šoli, službi, poklicu	Zelo velja	20,5%	18,2%	0,379 – ni statistično značilen

Graf 13: Problemi pri mladih glede na izobrazbeni status.

10. PRIMERJAVA SREDNJEŠOLCEV IZ LETA 1993 IN SREDNJEŠOLCEV IZ LETA 2000 V PROSTOČASNIH AKTIVNOSTIH IN VREDNOTNIH ORIENTACIJAH

Primerjala bom prostočasne aktivnosti in vrednotne orientacije srednješolcev, ki so bili v raziskavo zajeti leta 1993 (gre za t.i. raziskavo Mladina '93) in srednješolcev, ki so bili v raziskavo zajeti leta 2000 (gre za t.i. raziskavo Mladina 2000) in ugotavljala, ali je prišlo v zadnjih letih do kakšnih bistvenih sprememb.

Raziskava Mladina '93 je bila izvedena na reprezentativnem vzorcu srednješolske populacije. Izvedli so jo raziskovalci in raziskovalke Centra za psihologijo – študije mladine v okviru Inštituta za družbene vede pri Fakulteti za družbene vede v Ljubljani (Ule in Miheljak 1995: 8-9). Pri raziskavi Mladina 2000 sem upoštevala le-te, katerim je prevladujoča delovna aktivnost obiskovanje srednje šole (dijak/inja dvoipolletne nižje poklicne šole, dijak/inja triletne srednje poklicne šole, dijak/inja štiriletne strokovne ali tehniške šole, dijak/inja splošne ali strokovne gimnazije). Pri raziskavi Mladina '93 je sodelovalo 2354 dijakov in dijakinj srednjih šol v Sloveniji, medtem ko je pri raziskavi Mladina 2000 sodelovalo le 253 dijakov in dijakinj srednjih šol v Sloveniji. Povprečna starost pri srednješolcih iz leta 1993 je 17,17 let, pri srednješolcih iz leta 2000 pa 17,18 let. Glede na veliko razliko v zastopanosti dijakov v obeh raziskavah rezultatov ne moremo posploševati, lahko pa nam služijo kot orientacija. Tudi podane možnosti odgovorov, koliko (časa) se z določeno aktivnostjo ukvarjajo ali koliko je pomembna določena vrednotna orientacija za posameznika, niso bile enako podane pri raziskavi Mladina '93 in Mladini 2000. Združila sem jih na način, ki bi po mojem mnenju dal podobne rezultate. Tako je tudi zaradi tega primerjava le orientacijska in ne daje čisto realnih rezultatov.

Primerjava mladih, ki so srednjo šolo obiskovali leta 1993 in leta 2000 se mi zdi zanimiva, ker so mladi leta '93 še večji del svojega odraščanja preživeli v prejšnjem sistemu, v obdobju ekonomske varnosti prejšnjega sistema, kjer je bilo še vse bolj jasno, definirano in »dano«. Mladi so leta 1993 odraščali v razmeroma visokem standardu, imeli so možnost za dobro izobrazbo in dobro informiranost, ki so jim omogočala različna komunikacijska sredstva. To so jemali za normalno podlago svojega življenja. Zdaj pa mladi živijo v družbi tveganja in negotovosti, kjer nič več ni jasno. Tako so tudi vrednote postale zelo neorganizirane, fluidne in težko je sploh govoriti o točno določenem tipu, ki bi se naj pojavljal. Lahko bi celo rekli: Koliko je mladih, toliko je različnih vrednotnih orientacij.

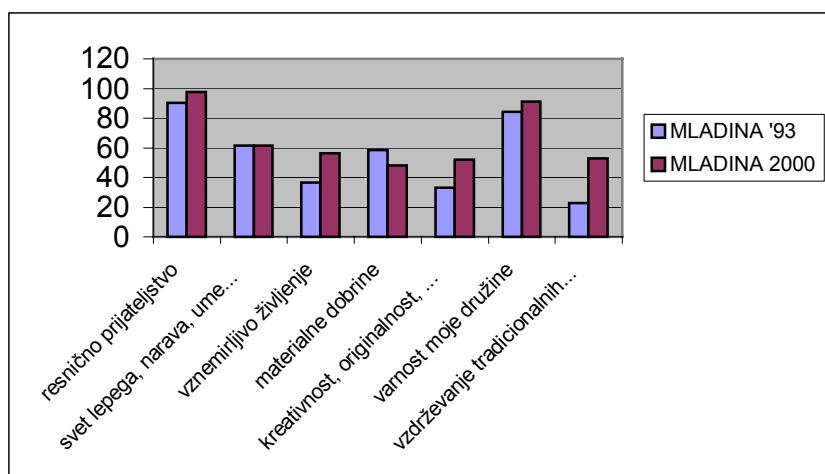
Vrednotni svet mladih je sestavni del njihovega procesa osebnostnega in socialnega oblikovanja, oblikovanja identitete, zato je dinamičen in spremenljiv. Spreminjati so ga začeli mladi, ko so vstopali v podaljšano in kvalitetno izobraževanje. Mladi predvsem razvijajo vrednote v povezavi z vsakdanjimi dejavnostmi, zlasti kot sestavino svojega življenjskega stila in sociokulturne produkcije. Tako so za mlade danes najpomembnejše vrednote, ki so vezane na zasebno življenje, odnose, razvoj individualnosti in avtonomije ter poklicno uveljavljanje in samorealizacijo.

Pa si pogledjmo tabele in grafe, kjer sem primerjala srednješolsko mladino iz leta 1993 in iz leta 2000.

TABELA 34:
PRIMERJAVA VREDNOSTNIH ORIENTACIJ SREDNJEŠOLCEV '93 IN SREDNJEŠOLCEV 2000

	Srednješolci leta 1993	Srednješolci leta 2000
Resnično prijateljstvo	90,4	97,7
Svet lepega, narava, umetnost	61,5	61,4
Vznemirljivo življenje	36,6	56,3
Materialne dobrine	58,4	48,3
Kreativnost, originalnost, fantazija	33,3	51,9
Varnost moje družine	84,4	91,3
Vzdrževanje tradicionalnih vrednot	22,7	52,7

Graf 14: Primerjava vrednostnih orientacij srednješolske mladine '93 in srednješolske mladine '00.

Tako srednješolska mladina 2000 kot tudi srednješolska mladina 1993 dajeta največji poudarek resničnemu prijateljstvu, varnosti svoje družine in vrednoti svet lepega, narava, umetnost. Pri nekaterih vrednotah pa se pojavi kontradiktornost orientacij, ki jih zaradi velikih

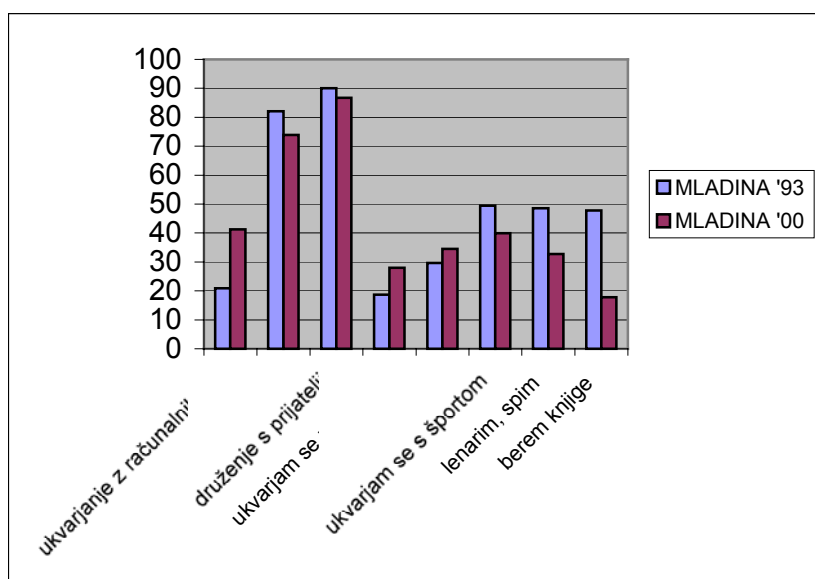
razlik v številu anketiranih in različno podanih možnih odgovorih ne moremo posplošiti, lahko pa nakažemo neko tendenco v spremembi vrednotnih orientacij mladih. Največja razlika se kaže v vzdrževanju tradicionalnih vrednot, ki jim srednješolci iz leta 2000 dajejo veliko večji poudarek. Velik poudarek dajejo varnosti družine (družinskemu življenju), kar lahko razložimo s trendom vračanja nazaj k tradicionalnim vzorcem življenja, družini. Zatekanje v tradicionalizem posameznike in posameznice brani pred spremembami in izzivi, ki jih v družbi negotovosti in tveganj ne manjka. Velika razlika je tudi pri vrednotah vznemirljivo življenje ter kreativnost, originalnost in fantazija, kjer jim srednješolci iz leta 2000 dajejo večji poudarek. Pri srednješolcih iz leta 1993 se kaže odsotnost potrebe po fantaziji, izvirnosti in vznemirljivem življenju, medtem ko se pri srednješolcih iz leta 2000 kaže želja po eksperimentiranju z življenjem, potreba po drugačnosti in kreativnosti. Mlad človek danes vznemirljivost pričakuje tako v prostem času kot tudi pri delu. Delo in prosti čas naj bi mu dajala življenjski smisel in razvijala ustvarjalnost ter domišljijo. Tu se kaže razlika med srednješolci iz leta 1993 in 2000. Prvi so še težili k neselektivnemu sprejemanju vsega, kar jim je bilo dano. Od dela in prostega časa niso pričakovali neke večje kreativnosti in vznemirljivosti. V družbi tveganja, ko je vsak posameznik in posameznica odvisen od svojega lastnega »scenarija«, pa je pomemben posameznikov osebni razvoj, kreativnost in produktivnost. Preobrat se pojavi tudi pri materialnih vrednotah, kjer je pri srednješolcih 2000 nakazan premik od materialnih k postmaterialnim vrednotam.

In kaj se dogaja s prostim časom srednješolcev ob konci stoletja in leta 1993? Poglejmo nekaj primerjav v nekaterih prostočasnih aktivnostih. V tabeli so predstavljeni deleži pogostosti ukvarjanja z aktivnostjo.

TABELA 35:
PRIMERJAVA SREDNJEŠOLCEV IZ LETA '93 IN LETA 2000 GLEDE NA UKVARJANJE S PROSTOČASNIMI AKTIVNOSTMI

	Srednješolci leta 1993	Srednješolci leta 2000
ukvarjanje z računalnikom	20,9	41,3
gledam TV	82,1	73,9
druženje s prijatelji	90	86,7
ukvarjam se z glasbo	18,7	28
hodim v kino	29,6	34,5
ukvarjam se s športom	49,5	39,9
lenarim, spim	48,6	32,7
berem knjige	47,8	17,8

Graf 15: Primerjava prostočasnih aktivnosti srednješolcev iz leta 1993 in 2000.

Aktivnosti srednješolcev 1993 in srednješolcev 2000 se z vidika rangov ne razlikujejo, z vidika deležev pa prihaja do razlik. Mladi še vedno največ časa porabijo za druženje s prijatelji/cami in gledanje televizije. Če pogledamo graf 15, vidimo, da je največja sprememba nastala pri ukvarjanju z računalnikom (malo več kot za 20% se je povečala pogostost ukvarjanja s to dejavnostjo pri srednješolcih iz leta 2000). To kaže na to, da srednješolci leta 1993 še niso imeli oz. niso posedovali osebnih računalnikov v tako veliki meri kot jih danes. Informacijska tehnologija je preplavila tudi mladino v Sloveniji. Znižuje pa se branje knjig, lenarjenje in prav tako ukvarjanje s športom, gledanje televizije, druženje s prijatelji/cami. Več je v generaciji srednješolcev 2000 teh, ki se aktivno ukvarjajo z glasbo in obiskujejo tovrstne prireditve. V vedno večjem porastu informacijske tehnologije in vedno večjem pritisku šol, da si mladi pridobijo čim višje kvalifikacije, lahko opravičujemo, da mladim za prostočasne aktivnosti (kot so berem knjige, lenarim, spim) zmanjkuje časa.

11. SKLEP

Osnovni element, ki sem ga pri prostem času vse skozi poudarjala, je večja možnost osebne izbire, svobode in samoekspresije, da si posamezniki in posameznice sami izbirajo aktivnosti, s katerimi se želijo ukvarjati. Problem se pojavi, kadar si človek prostočasnih aktivnosti ne izbira sam, temveč mu jih narekujejo drugi oz. od njega neko aktivnost pričakujejo. Izbira prostočasnih aktivnosti mladih je odvisna od materialnega statusa izvorne družine, od spola, od izobrazbenega statusa, infrastrukturnih možnosti (kultura, šport, sprostitev), števila šolskih oziroma izvenšolskih obveznosti, osebnega profila (vrednote, stališča, motivacija, sposobnosti, ...), tipa okolja, v katerem mladostnik živi, ipd. Tako postaja vprašljivo poimenovanje »prostega časa« kot v resnici prostega. Vsakdanji svet mladih je vezan na delovne, izobraževalne, družinske in druge obveznosti, ki pa niso vedno sproščujoče, rekreativne in prostočasne. Najbolj razširjene oblike prostega časa mladih so pasivnega značaja (druženje s prijatelji/cami, gledanje televizije, ...), kar se kaže kot odgovor na obremenjujoči vsakdanji svet mladih. S prostim časom mladi kompenzirajo pritiske, negotovosti, izgube, ki nastanejo v šoli in pri delu.

Vseh kazalcev v diplomski nalogi nisem preverjala. Osredotočila sem se na vpliv izobrazbenega statusa, spola in materialnega statusa izvorne družine na preživljanje prostega časa.

Pri ugotavljanju povezanosti med preživljanjem prostega časa in izobrazbenim statusom sem ugotovila, da višje izobraženi preživljajo prosti čas bolj aktivno, za njih je značilna bolj pestra izraba prostega časa v primerjavi z nižje izobraženimi. Višje izobraženi se več izobražujejo, pišejo dnevnik, pisma, pesmi, berejo, hodijo v kino, gledališče in na koncerte ter manj lenarijo. Tudi pri informacijski tehnologiji je razlika med različnimi stopnjami dosežene izobrazbe podobna. Le-ta se je tudi izkazala kot zelo pogosto uporabljena pri srednješolcih iz leta 2000. Vse bolj pomemben delež prostega časa mladi zadnja leta posvečajo prav elektronskim medijem, ki poleg družine in šole postajajo vse bolj pomemben socializator. Za nižje izobražene je značilno, da jih šola in delo bolj izčrpavata, zato postanejo gospodinjska dela in gledanje televizije njihovo področje avtonomije in ustvarjalnosti.

Razlike med spoloma v preživljanju prostega časa se pojavijo pri t.i. »domaćih opravilih«, kot so gospodinjska opravila in nakupovanje, s katerimi se več ukvarjajo ženske. Za njih je tudi značilno pogostejše ukvarjanje s pisanjem dnevnika, pisem, pesmi, branjem in ukvarjanjem z glasbo. Moški pa več časa namenijo druženju s prijatelji/cami, ukvarjanju s

športom, obiskovanju kina, gledališča in koncertov. Ženske se več ukvarjajo z aktivnostmi, za katere je značilna večja telesna pasivnost, moški pa z aktivnostmi, za katere je značilna večja telesna aktivnost. Za ženske je značilna tudi večja orientiranost v aktivnosti, ki se vežejo na družinsko življenje in zasebnost (gospodinjska opravila, nakupovanje, branje), medtem ko so moški bolj orientirani v aktivnosti zunaj doma.

Na preživljanje prostega časa in aktivnosti mladih vpliva tudi materialni status izvorne družine. Ti, ki uvrščajo svojo družino v nadpovprečni in povprečni materialni status, bolj aktivno preživljajo prosti čas in se ukvarjajo z večjim številom aktivnosti. V večji meri se ukvarjajo z aktivnostmi, ki so povezane s finančnimi viri, kot pa ti, ki materialni status družine ocenjujejo kot podpovprečnega. Starši, ki zaslužijo več, lahko mladostniku nudijo veliko več prostočasnih aktivnosti, kajti večino aktivnosti je namreč treba plačevati. Vpliv družine na preživljanje prostočasnih aktivnosti mladih pa ni le v ekonomskem statusu, ampak tudi v njihovih vrednotnih orientacijah in življenjskem stilu.

V četrti hipotezi sem domnevala, da je večji del mladostniškega prostega časa v vlogi izobraževanja, šolskega ali obšolskega. To hipotezo sem le delno potrdila, kajti je že res, da se mladi veliko dodatno izobražujejo, učijo in pripravljajo na šolo v prostem času, vendar najdejo tudi čas za druge prostočasne aktivnosti, ki imajo večjo konotacijo sprostitve, rekreacije (druženje s prijatelji/cami, gledanje televizije, ukvarjanje s športom).

Raziskava vrednotnih orientacij je pokazala, da so mladi izrazito usmerjeni vase in v primarne življenjske svetove. Najvišje vrednotene so resnično prijateljstvo, zdravje in družinsko življenje. Visoko vrednotenje teh vrednot kaže na poudarjeno potrebo po ontološki varnosti, torej potrebo po tem, da se lahko posamezniki in posameznice zanesejo na ljudi v neposrednem življenjskem okolju, kar je pa v družbi tveganja in negotovosti več kot zaželeno. Večina mladih tudi sporoča, da so močno obremenjeni s šolskimi ter s šolo povezanimi dejavnostmi, ki jih občutijo kot velik obremenilni pritisk. Razlika v izobrazbi se kaže v vrednoti resnično prijateljstvo, svet lepega, narava, umetnost in kreativnost, originalnost ter fantazija. Ti, ki so bolj izobraženi, dajejo večjo pomembnost tem vrednotam, torej čutijo večjo potrebo po drugačnosti, kreativnosti, po eksperimentiranju z življenjem, po drugi strani pa se zatekajo v intimne vrstniške podporne mreže, ki jim pomagajo blažiti družbene negotovosti in tveganja. Pri obeh statusnih skupinah se pojavljajo vrednote, ki so bližje posamezniku in njegovemu osebnemu izkustvu. Materialne vrednote so se znašle na dnu lestvice.

Pri primerjavi vrednotnih orientacij med srednješolci iz leta 2000 in iz leta 1993 se je pri nekaterih vrednotah pojavila kontradiktornost orientacij. Absolutne vrednote resnično prijateljstvo, varnost moje družine, kreativnost ostajajo v vrhu vrednotnih orientacij.

Zanimivo je, da podatki pri srednješolcih iz leta 2000 kažejo, da je vrednota tradicionalizem močnejša kot pri srednješolcih iz leta 1993, prav tako pa so močnejše tudi vrednote vznemirljivo življenje, kreativnost, originalnost in fantazija. Kreativnost in vznemirljivost od posameznika vse bolj zahteva družba, da posameznik lahko uspe in postane konkurenčen na trgu delovne sile. Po drugi strani pa se povečuje zapiranje posameznikov in posameznic v njihov zasebni svet, zaupanje v tradicijo, izogibanje tveganju. In prav zasebna sfera ter primarno življenjsko okolje sta postali najbolj pomembni v življenju mladih. Mlade dobro opremljajo dobra družinska podpora, dobra šola, univerza in vrstniki za življenje v družbi negotovosti in tveganj.

LITERATURA:

1. Baethge, M. (1989): Individualization as a Hope and Disaster. V: K. Hurrelmann (ur.), The Social World of Adolescents. W. De Gruyter, Berlin, New York.
2. Černigoj-Sadar, N. (1991): Moški in ženske v prostem času: socialne in psihološke dimenzije načinov preživljanja prostega časa. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
3. Černigoj-Sadar, N. (1992): Kvaliteta življenja v različnih življenjskih obdobjih. V: Družboslovne razprave, let. 9, 1992, št. 14, 48-62, Ljubljana.
4. Černigoj-Sadar, N. (1992): Socialno okolje in osebne izbire. V: Kalčin-Srroj, L. (ur.): Zbornik: prosti čas mladih. ZPMS, Ljubljana.
5. Durkin, K. (1995): Developmental Social Psychology: From Infancy to Old Age. Cambridge, Oxford. Blackwell.
6. Ferligoj, A. (1995): Osnove statistike na prosojnicah. Samozaložba, Ljubljana.
7. Hurrelmann, K. (1989): The Social World of Adolescents, A Sociological Perspective. V: The Social World of Adolescents. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 3-27.
8. Hendry, L.B., Shucksmith, J., Love J.G., Glendinning (1993): Young people's leisure and lifestyles. Routledge, London in New York.
9. Jogan, M. (1992): Socialna neenakost, prosti čas in množična občila. V: Kalčin-Srroj, L. (ur.): Zbornik: prosti čas mladih. ZPMS, Ljubljana.
10. Kropivnik, S., Kogovšek, T. (2002): Analiza podatkov z SPSS-om. FDV, Ljubljana.
11. Malnar, B. (1996): Zaznava družbene neenakosti. FDV, Ljubljana.

12. Mihelj, Vlado, Mirjana Ule, Tanja Rener, Metka Mencin Čeplak, Blanka Tivadar in Metka Kuhar: Mladina, 2000 (datoteka podatkov). Ljubljana: izdelava Fakulteta za družbene vede, Center za socialno psihologijo, 2000: distribucija Arhiv družboslovnih podatkov, 2001.
13. Mihelj, V. (2002): Mladina 2000 – slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Zbirka Juventa, Aristej, Maribor.
14. Nielsen, L. (1996): Adolescence, A Contemporary View, Forth Worth (etc.): Harcourt Brace & Company.
15. Novak, H (1992): O prostem času slovenskih osnovnošolcev – koliko ga imajo in kako ga preživljajo?. V: Kalčin-Srhom, L. (ur.): Zbornik: prosti čas mladih. ZPMS, Ljubljana.
16. Rener, T. (2000): Ranljivost, mladih in zasebno okolje. V: Ule, M. (ur.): Socialna ranljivost mladih. Zbirka Juventa, Aristej, Maribor.
17. Rener T. (2002): Novi trendi v zasebnih razmerjih. V: Mihelj, V. (ur.): Mladina 2000 – slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Zbirka Juventa, Aristej, Maribor.
18. Rus, V. (1992): Mladi in prosti čas. V: Kalčin-Srhom, L. (ur.): Zbornik: Prosti čas mladih. ZPMS, Ljubljana.
19. Škerlep, A. (1998): Razredi in okus – Bourdiejev pojem habitusa. V: ČKZ, let XXVI, 1998, št. 189, str. 31-47, ŠOU, Ljubljana.
20. Štebe J. (2002): Opis vzorca za anketo mladina 2000. V: Mihelj, V. (ur.): Mladina 2000 – slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Založba Aristej, Maribor.
21. Tivadar, B. Kamin, T. (2002): Nakupovalne navade mladih. V: Mihelj, V. (ur.): Mladina 2000 – slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Zbirka Juventa, Aristej, Maribor.
22. Tomc, G. (1989): Druga Slovenija. Krt, Ljubljana.

23. Toš, N. (1988): Metode družboslovnega raziskovanja. DZS, Ljubljana
24. Ule, M. (1988): Mladina in ideologija. DE, Ljubljana.
25. Ule, Mirjana Vlado Miheljak, Tanja Rener, Metka Mencin, Milan Kovačević. Mladina '93: Vrednote in življenjski stili mladih (datoteka podatkov). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za socialno psihologijo (izdelava), 1993. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov (distribucija), 2000.
26. Ule, M. Miheljak, V. (1995): Pri(e)hodnost mladine. DZS, Ljubljana.
27. Ule, M. Rener, T. idr. (1996). Predah za študentsko mladino. Urad RS za mladino, Zbirka Juventa, Ljubljana.
28. Ule, M. (1996). Vrednote mladih. V: Ule, M. ur., Mladina v devetdesetih, Analiza stanja v Sloveniji. ZPS, Ljubljana.
29. Ule, M. (1999): Stoletja mladine – spremna študija. V: Gillis, J (ur.): Mladina in zgodovina – tradicije in spremembe v evropskih starostnih odnosih od 1770 do danes. Založba Aristej, Maribor.
30. Ule, M. (2000): Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti. V: Ule in dr.,: Socialna ranljivost mladih. Zbirka Juventa, Aristej, Maribor.
31. Ule, M. (2002): Mladina: fenomen dvajsetega stoletja, V: Miheljak, V. (ur.): Mladina 2000 – slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Zbirka Juventa, Aristej, Maribor.
32. Ule, M., Kuhar, M. (2002): Sodobna mladina: izziv sprememb. V: Miheljak, V. (ur.): Mladina 2000 – slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Zbirka Juventa, Aristej, Maribor.